

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İTALYAN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

DINO BUZZATI'NİN *TATAR ÇÖLÜ* ADLI ROMANINDAKİ GERÇEKÜSTÜ
ÖĞELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARIŞ ERDOĞAN

ANKARA-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İTALYAN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

DINO BUZZATI'NİN *TATAR ÇÖLÜ* ADLI ROMANINDAKİ GERÇEKÜSTÜ
ÖĞELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARIŞ ERDOĞAN

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ İLHAN KARASUBAŞI

ANKARA-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İTALYAN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

BARIŞ ERDOĞAN

**DINO BUZZATI'NİN *TATAR ÇÖLÜ* ADLI ROMANINDAKİ GERÇEKÜSTÜ
ÖĞELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:.....

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İçindekiler

Önsöz.....	II
Giriş.....	III
I. Dino Buzzati'nin Yaşamı.....	1
II. Dadaizm.....	9
A) İnsanlığın Bunalımdan Kurtulma Çabaları ve Dada Hareketi.....	9
B) Dada Hareketinin Yıkılışı.....	16
III. Gerçeküstücülük.....	18
IV. Dino Buzzati'nin <i>Tatar Çölü</i> Adlı Romanı	35
V. <i>Tatar Çölü</i> Romanındaki Gerçeküstü Öğeler.....	39
VI. Sonuç ve Değerlendirme.....	62
Özet.....	65
Abstract.....	67
Kaynakça.....	69

Önsöz

Hazırlamaya gayret ettiğim tezimde bana yol gösteren ve sabırla dinleyen danışmanım çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi İlhan Karasubaşı'na ve danışmanım olmamasına rağmen tezimi inceleyip bana yardımcı olan çok değerli hocam, İtalyan dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Nevin Özkan'a teşekkür ederim.

Ayrıca, tezimde bana yardım eden anneme, babama, bana bu konuda destek olan tüm arkadaşlarıma ve benden dualarını esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bunun yanında, beni dinlemekten çekinmeyen, genç yaşına rağmen bilgisiyle, paylaştığı fikirlerle, verdiği örneklerle ve gösterdiği alıntılarla tezimde bana yeni bakış açıları kazandıran tanıdığım en değerli insanlardan Buğra Akdoğan'a ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak tezimi yaparken geçirdiğim bu zorlu süreçte bana yardım eden ve emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

Giriş

Dino Buzzati, sadece bir ülkeye ya da bir döneme değil yapıtlarıyla tüm dünyaya damgasını vurmuş bir yazardır. *Tatar Çölü* ise Buzzati denildiğinde akla ilk gelen romanıdır. Buzzati, yapıtlarında gerçekleri olduğundan farklı aktarmayı amaçlamış ve insanlar üzerinde bir farkındalık duygusu yaratmaya çalışmıştır. Böylece dünya, Buzzati'nin insanlığa yaptığı bu edebi yeniliklere kayıtsız kalmamış ve yazarı günümüzde de konuşulur konuma getirmiştir.

Buzzati insanlar üzerinde farkındalık duygusu yaratmaya çalışırken “Gerçeküstücülük” gibi gerçeği eksik gören sert bir akımı, kutuplaşmayı engellemek için ılımlı bir üslupla okuyucuya aktarır. Buzzati, sadece edebiyatla uğraşmaz. Resim, yazarın önem verdiği diğer sanat alanlarından biridir. Buzzati, kaleme aldığı yapıtlarda sade bir dil kullanırken okuyucuyu farklı dünyalara götürmeyi de başarır. Buzzati'nin bu özelliği, yazarı dönemin diğer yazarlarından ayırır.

Dino Buzzati'nin Tatar Çölü Adlı Romanındaki Gerçeküstü Öğeler başlıklı bu tez çalışması, yazarın eserini “Gerçeküstücülük” açısından değerlendirmeyi amaçlar.

En önemli amaçlarından birinin *Tatar Çölü*'nü anlatmak olan bu tez, ilk bakışta anlaşılması zor olan “Gerçeküstücülük” akımını da konu hakkında herhangi bir bilgisi olmayan kişilere naciZHane bir şekilde bilgi aktarmayı amaçlar.

Bu tez çalışmasında *Tatar Çölü*'ndeki gerçeküstü öğeleri anlatmak amaçlanmıştır. Dolayısıyla Dino Buzzati'nin *Tatar Çölü* adlı romanıyla birlikte André Breton'un *Sürrealist Manifestolar* adlı yapıtı, bu tez çalışmasının hazırlanmasında oldukça etkili olmuştur.

I. Dino Buzzati'nin Yaşamı

Dino Buzzati 16 Ekim 1906'da Belluno Kenti'nin San Pellegrino Kasabası'nda dünyaya gelir. Ailesi Milano'da yaşayan Buzzati, yazları Belluno'da geçirir. Babası Giulio Cesare Pavia Bocconi Üniversiteleri'nde uluslararası hukuk profesörüdür. Annesi Alba Mantovani ise kocası gibi Venedikli olup kentin en önde gelen ailelerinden Badoer Partecipazio'nun son kuşağıdır (Buzzati, 1989: V-XII; 1992: V-XIV).

Çocukluk yıllarında Buzzati, doğduğu ve yaşadığı yöreye bir bağlılık gösterir. Çocukluk yıllarına dair bu durumu yıllar sonra verdiği bir röportajda şu şekilde anlatır: *“Çocukluktan beri edindiğim tüm izlenimlerim dünyaya geldiğim topraklara, Belluno Vadisi'ne, onu saran vahşi dağlara, Dolomitlere borçluyum. Tamamen ait olduğum bu kuzey dünyasına gençlik yıllarındaki anılarım ve kışın ailemle geçirdiğim Milano kenti de eklendi”* (Carnazzi, 1999: 53).

Buzzati 1916'da Milano Parini Lisesi'ne kaydolur. Arturo Brambilla ile burada tanışır. Sonraki yıllarda Arturo Brambilla ile sıkı bir dostluk kurar. Buzzati 1919'da lise öğrenimine devam ederken yakın arkadaşı Arturo Brambilla ile birlikte eski Mısır bilimine ilgi duymaya başlar. Diğer bir deyişle Brambilla'nın Buzzati'nin aklına çöl, ıssızlık ve terk edilme gibi öğelerle edebi yaşamına yön verdiği söylenebilir. Aynı zamanda büyük İngiliz ressam Arthur Rackham'dan etkilenir. (Buzzati, 2017: 277). Gençlik yıllarından itibaren sık sık kullanacağı unsurlar arasında dağlar, tasarım ve şiir sıralanabilir (Buzzati, 1989: V; 1992: V).

Ergenliğe adım atmaya başladığı yıllarda Buzzati, Arturo Brambilla ile birlikte Edgar Allen Poe'nun yapıtlarını keşfetme imkanı bulur. Fakat Buzzati'nin Poe'ya olan ilgisi edebi değildir; tamamen rastlantı sonucu oluşur. Buzzati, 26 Mart 1921'de Brambilla'ya yazdığı mektupta bu durumu şu şekilde ifade eder:

Sana güzel haberlerim var. O hanımefendinin bana verdiği hediyeden iki tane kitap çıktı (senin ağzını sulandıracak iki tane kitap). Bu kitaplardan birinin illüstratörü Alberto Martini'ymiş (belki günümüzün en iyi illüstratörü). Resimleri korkutucu olduğu kadar itici, fakat gerektiği ölçüde de tüyler ürpertici.
(Buzzati, 1985: 55-56)

Buzzati 1920 yılında babasını yitirir. Yazarın bu kaybı yapıtlarında baba karakterinin çok az görülmesi ya da görülmemesine neden olur. Dolayısıyla yazarın yapıtlarında tüm aile bireylerinden bahsederken baba hakkında bilgiye az rastlanır (Buzzati, 2017: 278). Örneğin *Yaşlı Ormanın Gizemi*'nin (*Il Segreto del Bosco Vecchio*) ana karakteri Matteo, Albay Procolo'nun yeğenidir. *Dağların Adamı Barnabo*'da (*Barnabo delle Montagne*) ise Barnabo'nun kardeşlerinden söz edilir; fakat babasının bahsi geçmez.

Bu dönemde resim çizer ve ilk edebi metni olan *Canzone alle Montagne*'yi (*Dağlara Şarkılar*) kaleme alır. Aynı dönemde Dolomit Dağları'na ilk gezilerini yapar. Aynı zamanda izlenimlerini, yargılarını ve düşüncelerini yazdığı bir günlük tutmaya başlar (Buzzati, 2017: 278). 1966-1970 yılları arası dışında, ölümüne dokuz gün kalana kadar günlük tutmaya devam eder (Buzzati, 1989: V). Bu bilgiden yola çıkarak yazarın *Tatar Çölü* adlı romanındaki Drogo karakterinin sürekli aynı eylemleri yaparak yıllar geçirdiği ifade edilebilir. Yazarın kendi alışkanlıklarını yapıta bu şekilde günlük tutar gibi aktarmayı seçmiştir.

Resim 1. Milano Duomo Meydanı, Buzzati, 1952 (Buzzati, 2016: 49)

Yaşamı boyunca Buzzati edebi yapıtlar dışında ardında birçok tablo bırakır. Bu tablolardan en önemlileri arasında *Milano Duomo Meydanı* bulunur. Bu tablo'da Buzzati gerçeği olduğu gibi anlatmak yerine gerçeğin kendi üzerindeki izdüşümünü insanlığa aktarır (Resim 1).

Buzzati 1926 yılında askerlik hizmetine çağrılır. 8 Eylül 1926 günü Arturo Brambilla'ya yazdığı mektupta şu sözler vardır:

Şu an, sabahtan akşama kadar hiç dinlenmeden çalışmam gereken bir hapishanedeyim sanki. Mahkumlar gibi korkunç bir yükün altındayım, sürekli cezalandırma tehdidi de cabası. Çocuklar, dağlar, müzik, özgürlük artık bana o kadar olağanüstü güzellikte şeyler gibi geliyor ki, sanki bir daha onlara hiç kavuşamayacakmış gibi hissediyorum (Buzzati, 1985: 101-108).

Yazar, babasının ölümünden sonra ikinci bir düş kırıklığı yaşar. Yazarın ailesine olan bağlılığı, babasının ölümüyle gelen düş kırıklığında etkili olduğu söylenebilir.

Yaşamı askeriye de olumsuz yönde değişir ve bu durum *Tatar Çölü*'ne yansır. Gerçeğin yıkıcı ve tatsız yönüyle bir kez daha tanışmış olur. Gerçeküstücülük akımına yönelimi belki de bu dönemlerde başlar.

Ayrıca, askeri sistem ilk yapıtlarında oldukça geniş yere sahiptir. Özellikle ilk üç romanı incelendiğinde (*Dağların Adamı Barnabo*, *Yaşlı Ormanın Gizemi* ve *Tatar Çölü*) aşırı sistematik düzenin birey üzerindeki yansıması ve ondan sonraki psikolojik ve sosyal süreç okuyucunun gözüne çarpar.

Askerlik görevini tamamladıktan sonra yazar, İtalya'nın en ünlü gazetelerinden *Corriere Della Sera*'da haber muhabiri olarak görev yapmaya başlar (Buzzati, 2017: 279). 30 Ekim'de *La Natura Giuridica del Concordato* (Anlaşmaların Tüzel Doğası) başlıklı bitirme teziyle hukuk fakültesinden mezun olur.

Yazar bu dönemde çeşitli sendikalara katılır ve emekçi sınıfın yanında olduğunu gösterir. Yaptığı geziler ve tırmanışlar sırasında ilk romanını kaleme alır: *Dağların Adamı Barnabo*. Buzzati'nin dağ betimlemelerine yer verdiği ilk romandır. Bu romanı kaleme aldıktan iki yıl sonra, 1932 yılında, sevgilisi *Beatrice Giacometti* aniden yaşamını yitirir (Buzzati, 2017: 281). Böylece yazarın yaşamından bir parça daha eksilmiş olur ve uzun bir süre yapıtlarında kadın aşkıdan kaçır.

Buzzati, 1934 yılında Kafka'nın romanlarını okumaya başlar. Buna ilişkin olarak, 2 Haziran 1935 tarihinde ise Arturo Brambilla'ya yazdığı mektupta Kafka'nın yapıtlarından şu şekilde bahseder: *Şato hakkında ne düşünüyorsun? Bence o kitap, Kafka'nın tarzını Dava romanından çok daha iyi yansıtıyor* (Buzzati, 1985: 231).

Yazar, 1935 yılında hastalanır ve ameliyat olmak zorunda kalır. Bu ameliyatından esinlenerek *Yedi Kat* (*Sette Piani*) adlı hikaye ortaya çıkar. Buzzati, daha sonraki yıllarda *La Lettura* dergisinde farklı hikayelerini de yayınlar: *Yedi Kat* (*Sette Piani*), *C*

ile Başlayan bir Şey (Una cosa che comincia per elle), Yedi Ulak (Sette Messaggeri), Yine de Kapıyı Çalıyorlar (Eppure battono alla porta) . Bu dönem, kız kardeşinin kocası Eppe Razzotti ile *Il Libro delle Pipe*'yi (*Pipoların Kitabı*) kaleme alır (Buzzati, 2017: 283-284).

Buzzati 1939 yılında Etiyopya'nın Addis Abeba kentine gider ve burada *Gibuti in Letargo (Kış uykusundaki Cibuti)* adlı makalesini kaleme alır. Leo Longanesi'ye *La Fortezza*'nın (*Kale*) ilk el yazmasını da teslim eder. El yazması *Sofa delle Muse (İlham perilerinin Bölgesi)* adlı yazı dizisinde yer alır. Fakat savaş ihtimalinin yüksek olduğu bir dönemde böyle bir adın uygun olmadığını düşünen Indro Montanelli'nin bir mektupla ricası üzerine yazar kitabın adını değiştirir: *Il Deserto dei Tartari (Tatar Çölü)* (Buzzati, 1989: VI).

Bir yıl sonra Buzzati, rahatsızlığından ötürü Addis Abeba'dan ayrılarak İtalya'ya döner. O dönemde Mussolini Roma'da Fransa ve Birleşik Krallık'a savaş ilan etmiştir ve tüm ülke seferberlik halindedir. Kısa bir süre sonra Buzzati Addis Abeba'ya geri döner. Burada çeşitli çarpışmalara tanıklık eder. O günlerde *Tatar Çölü* çok beğeni toplar ve kitabın ilk baskısı hızla tükenir. Pietro Pancrazi, 2 Ağustos 1940'ta *Corriere della Sera*'daki yazısında, *Tatar Çölü*'nü İtalyan edebiyatının son yıllardaki en özgün yapıtı olarak değerlendirir (Buzzati, 2017: 285).

1942 yılında Buzzati İtalyan Donanması'nın İngilizlerle yaptığı savaşlarda muhabirlik yapar. Bu dönemde *Sette Messaggeri (Yedi Ulak)* adlı bir hikaye derlemesi yayınlanır. Derleme yazarın ilk zamanlarda kullandığı konu ve üsluba oldukça benzer: yalın ve anlaşılır. Bunun yanında derlemede, yazar yeni konular da ekler: Sıradışı canavarlar ve masalsı eğilim (Carlino 1976: 20). Aynı yıl *Tatar Çölü* Almancaya çevrilir. Öyle ki, Almanya yapıtın ulaştığı ilk yabancı ülke olur.

1943 yılında Buzzati savaş muhabirliğinden ayrılır. Fakat daha sonraki zamanlarda tekrar çağırılır. O sırada çeşitli makaleler ve öyküler yazmaya devam eder: *La Questione della Porta Murata (Duvarlarla Örölmüş Kapı Meselesi)*, *Progetto Sfumato (Suya Düşen Proje)*, *L'uomo Nero (Kara Adam)*, *Patrocinatore dei Giovani (Gençlerin İlahi)*, *Miniera Stanca (Tükenmiş Maden)*, *Cuore Intrepido (Cesur Yürek)*, *Mercato Nero (Kara Borsa)*, *L'esattore (Tahsildar)*, *Scherzo (Şaka)*, *Dopo Tanto Tempo (Uzun Zaman Sonra)*, *La Fine Del Mondo (Dünyanın Sonu)*, *Pranzo di Guerra (Savaş Yemeği)*, *Una Goccia (Bir Damla)* (Buzzati, 2017: 288) gibi.

Aynı dönemde yazar edebi kimliğini netleştirmeye başlamıştır. Düş bağı kurma arayışı gerçek ile düş dünyasını kaynaştırma çabası olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla gerçeklik kavramını düş dünyası ile kaynaştırma eğilimi yazarın yapıtlarında sıklıkla karşılaşılan bir unsurdur. *La Famosa Invasione degli Orsi in Sicilia (Ayıların Meşhur Sicilya Baskını)* yazarın bu arayışı sırasında ortaya çıkan yapıtlarından biridir.

Buzzati her ne kadar gerçekle ilgili bağlantı kurmakta zorluk yaşamış olsa da, İkinci Dünya Savaşı'ndan etkilenmiştir. Görev yaptığı gazetede kaleme aldığı bir yazısı şu şekildedir:

Şehirler gece vakti tekrar ışıklara kavuştu, pencereler açıldı, bir zamanlar yitip gitmiş gibi görünen şeyler tekrar ruh buldu, güneş yine mutlu kumsallarda, kemerlerin altarında bayram havası, masalsı krallıklara uzanan yolculuklar, uzak gecelerdeki maceralar, umutlar, hayaller (Ay artık korku saçmıyor). Ancak yine de her an, bugün ya da yarın, yarın ya da bir sonraki gün Tanrı'nın merhameti üzerimizde olsun. Tüm bunların yaşanması için ne yaptık biz? Artık geceleri sessizlik hakim; aşklar, gitar

melodileri, iç çekişler, şarkılar, tren düdüğü, hareket etmek üzere olan buharlı gemilerin kasvetli sirenleri. Tüm bunlar yoksa bir oyun bir aldatmaca mı? Bir zamanlar esiri olduğumuz o makus talih artık değişmiş olabilir mi? (Buzzati, 2006: 21-22)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra boy gösteren *Yeni Gerçekçilik* (Neorealizm) akımının yazarın üzerinde bıraktığı olumsuz etki, üretkenliğini geçici bir süreliğine düşürür ve bu bekleyiş 1949 yılında yayımlanan *Paura Alla Scala*'ya (*Scala'da Korku*) kadar devam eder. (Carlino, 1976: 20). “Yeni Gerçekçilik” akımı dönemin önemli yazarları olarak kabul Elio Vittorini, Cesare Pavese gibi başarılı ve sert yazarların izlediği bir akım olduğu söylenebilir. Bu akım ideolojik yapılanmaya önem verdiği için İtalya'nın sosyal sorunlarına da eğilir. Son derece yumuşak ve ılımlı bir üslubu olan Buzzati'nin “Yeni Gerçekçilik” akımının sert ve ideolojik tarafı ile uyuşmasının zorluğu yazarın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki üretkenliğini olumsuz yönde etkilediği ifade edilebilir.

Buzzati'nin 1954 yılında içinde öykülerinin bulunduğu *Il Crollo della Boliverna* (*Boliverna'nın Çöküşü*) adlı derlemesi yayımlanır. Bu derleme, Napoli'de düzenlenen *Premio Napoli* ödülünün sahibi olur (Buzzati, 1989: VI). Bu organizasyon ilk kez 1954'te başladığı için Buzzati, Vincenzo Cardarelli ile bu ödülü alan ilk yazar olma ünvanını elde eder. 1955'te ünlü Fransız düşünür Albert Camus, Buzzati'nin kaleme aldığı *Un Caso Clinico* (*Klinik bir Vaka*) adlı tiyatro oyununu Fransızcaya uyarlar ve oyun Paris'te sahnelenir (Buzzati, 1992: V). 1958 yılında *Esperimento di Magia* (*Sihir Deneyi*) ve yazarın hikaye derlemesi olan *Sessanta Racconti* (*Altmış Hikaye*) yayımlanır. Aynı yıl *Sessanta Racconti*, Elsa Morante, Corrado Alvaro, Cesare Pavese ve Alberto Moravia gibi önemli yazarların da kazandığı İtalya'nın en önemli edebiyat ödülllerinden *Premio Strega*'ya layık görülür (Carlino, 1976: 21).

Un Amore (Bir Aşk) adlı roman, 1963 yılında yayımlanır ve tartışmalarla polemikleri de beraberinde getirir. (Buzzati 2017: 295). Bu durumun temel sebeplerinden biri yazarın doğaüstü öğelere yer vermek yerine olağan bir aşkı anlatmak için çizgisini değiştirmesidir. *Yeni bir Buzzati, metafiziği acı çeken insancılığından ötürü terk etti; Buzzati'nin hatalı dönüm noktası; Buzzati'nin değişimi; gerçek bir aşk için masalı terk etti* (Chimirri, 1992: 12-15).

Il Colombre 1966'da, *Poema a Fumetti* (Resimli Şiirler) 1969'da yayımlanır (Carlino, 1976: 22). Buzzati'nin çizimleri *I Miracoli di Val Morel* (Val Morel'in Mucizeleri) 1971'de Roma'da sergilenir (Buzzati, 1992: VII). Hastalığının gittikçe kötüye gitmesi sonucu 28 Ocak 1972 günü kaldırıldığı klinikte yaşama veda eder.

II. Dadaizm

A) İnsanlığın Bunalımdan Kurtulma Çabaları ve Dada Hareketi

Birinci Dünya Savaşı sadece fiziksel açıdan değil aynı zamanda ruhsal açıdan da insanlığa zarar veren bir savaştır. Savaş her zaman dünyada vardır. Fakat Dünya Savaşı her zaman meydana gelmez. Dolayısıyla bu savaş teknolojinin önemli ölçüde kullanıldığı ve kitle imhanın meydana geldiği bir katliamdır. İnsanın tek gözünün açık uyuduğu bir dramdır.

Bu yaşam biçimi, devletlerin çıkar dengelerine uyduğu için bir süre bu durumun değişmesi istenmez. Ama bu durumun değişmesini isteyen bazı bilinçli bireyler vardır. Dada hareketi ortaya çıkana kadar bazı kişiler çeşitli hazırlıklarda bulunurlar.

İsviçre, Birinci Dünya Savaşı sırasında, çeşitli ülkelerden gelen mültecilere bir sığınak olur. Bir harekete öncülük etmek isteyen Hugo Ball, genç, bilinçli ve aydın mültecilerden biridir. Ball, Zürih'in farklı mahallelerinde yaşayan diğer bilinçli ve aydın mültecileri bir mekanda toplamayı amaçlar. Burada Hugo Ball gibi düşünmeseler bile kendilerince savaşa ve savaşın getirdiği bunalıma karşı ortak bir tavır alan aydın mülteciler vardır. Fransa'dan Romain Rolland, Henri Guilbeaux, Rene Schikele ve Tristan Tzara; Almanya'dan Frank Wedekind ve Bolşevik Devrimi'ni hazırlamaya çalışan Karl Radek, Zinovyev ve Vladimir Ulyanov (Lenin); İtalyan Fütürizminden ve Alman Dışavurumcularından da kişiler bulunmaktadır. Hugo Ball bu kişileri, 5 Şubat 1916'da "Cabaret Voltaire"de toplar. Bu kişilerin ortak yönü aydın ve mülteci olmalarıyla beraber, farklı ülkelerden geldikleri için her birinin yaşama olan bakışı birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bir konu açıldığında ortak bir payede buluşamazlar. Zamanla ortak yönlerinin bu olduğuna karar verirler ve İsviçre'nin dingin ve barışçıl ortamında yavaş yavaş sanat önce akımlarına daha sonra yaşamın bizzat kendisine kadar uzanacak olan bir başkaldırıya başlarlar.

Kuşkusuz Dada hareketini temelde Hugo Ball ortaya çıkarmak için çaba göstermişse de birçok insanın ortak katkısı ile oluştuğu kabul edilebilir. Bu durumu Hugo Ball da kabul etmektedir:

Bugün Fransa'dan, İtalya'dan ve Rusya'dan gelen dostlarımızın da yardımıyla yayımladığımız bu küçük kitap, savaşın ve vatanların ötesinde başka idealleri yaşayan bağımsız insanların var olduğunu anımsatma amacındaki bu kabarenin etkinliğini açıkça gösterecektir. Burada bir araya gelmiş sanatçıların arzusu, uluslararası bir dergi yayımlamaktır. Dergi Zürih'te çıkacak ve "DADA" adını taşıyacaktır. Dada Dada Dada. (Ball, 1998:321)

Ayrıca, "Dada hareketi Amerika'da da Marcel Duchamp ve Francis Picabia'nın önderliğinde varlığını sürdürür. New York'ta Zürih'le eş zamanlı olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir" (Michel Sanouillet, 1998). Bu açıdan bakıldığında, insanlık Birinci Dünya Savaşı'na kadar birçok akımı deneyimler. Bu akımlar insanlığın bakış açılarını genişletmiş ve modernizmin serüvenine giden yolda önemli olmuşlardır.

Dada hareketinin önemli temsilcilerinden Tristan Tzara, Dada hareketini şu şekilde tanımlar:

DADA bizim yoğunlumuzdur: sonuçsuz süngüler diker havaya, Alman bebeğin Sumatralı kafasını da; Dada pantuflasız paralelsiz bir yaşamdır; birliğe karşı, birlikten yana ve elbette geleceğe karşı; beyinlerimizin yumuşak yastıklara dönüşeceğini biliriz bilgece, dogmatizm karşıtlığımızın bir devlet memuru kadar dışlayıcı olduğunu da, özgür değiliz ama özgürlük diye

haykırırız; disiplinsiz, ahlaksız, katı bir zorunluluktur Dada, tükürürüz insanlığın üstüne (Tzara, 2018: 11).

Kuşkusuz 19. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimleri ile birlikte edebiyata ve sanata makina, fabrika, elektrik gibi unsurların girmesi kolay olmuş ve etkisi uzun yıllar kalıcı hale gelmiştir. Hızlı üretim ve hızlı tüketim bu yeni dünyanın beraberinde getirdiği unsurlardan biridir. Dadaizm, umutsuzluğa düşmüş insanlığın belki de o dönemki avuntusu olarak düşünülür. Dada her unsura sürekli olarak karşı çıkarak toplum üzerinde bir farkındalık yaratmayı amaçlar. Bu nedenle de Dadacılar halkın ortak fikrine ve düzenle beraber düzeni oluşturan her unsura karşı koyma eğilimindedir. Bu akım önceleri sanata ve edebiyata daha sonraları ise bizzat yaşamın kendisine karşı durmayı bir görev edindir (Yves Duplessis :256-257).

Tristan Tzara Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Dada hareketin öncülerinden biri olarak kabul görmüş ve aktardığı beyanlarla bu hareketi ölümsüzleştirmeyi amaçlamıştır:

Bir sanat yapıtı hiçbir zaman nesnel olarak herkes için karar yoluyla güzel olamaz. Öyleyse eleştiri yararsızdır, her kişi için öznel olarak ve en küçük bir genellik izi taşımaksızın vardır. Bütün insanlığa ilişkin ortak psişik temelin bulunmuş olduğuna mı inanmaktadır? (...) (Tristan Tzara, 1998:317)

Bir akımın başka bir akıma karşı durmasıyla Dada'nın başkaldırısı aynı şey değildir. Fakat Gerçeküstüçülük ortaya çıkmadan önce André Breton Dada hareketi üzerinde yaptığı beyanlardan biri şu şekildedir:

Yapılacak tek şey bir tümce söylemektir, böylece karşıt tümce DADA olur. Tristan Tzara'nın tütüncüde dili tutulmuş bir

durumda bir paket sigara istediğini gördüm. Orada ne vardı bilmiyorum. Philippe Soupault'nun da ispiro ve temizlik malzemesi satılan dükkanlara girip ısrarla canlı kuşlar istemesi hala kulaklarımdadır. Ben de, şu anda, belki de düş görmekteyim (Breton, 1998: 320)

Yukarıdaki alıntıda belirtildiği üzere Dada hareketinin sanat ve edebiyattan öte bizzat yaşamın kendisine karşı çıkar nitelikte olduğu görülür. Anlamsızlık insanı düşündürmeye ve sorgulamaya iten unsurlardan biridir. Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak Dadaistlerin iletişim kurmak için kelimelere ihtiyacı yoktur.

Birinci Dünya Savaşı Dada hareketinin ortaya çıkması için iyi bir fırsat olmasına rağmen bu hareketin taslağının çok önceden yapılmış olması tesadüf değildir. Savaştan önce de Dadaizm düşüncesinin var olduğu düşünülebilir. Dada hareketi 1916 yılında resmi olarak ortaya çıkmadan önce dönemin önemli sanatçılarından Marcel Duchamp Dada hareketinin sinyallerini oluşturduğu bir sanat yapıtıyla açıklar: “*Daha 1913'te bisiklet tekerleğini mutfak taburesine takmak ve onun dönüşünü seyretmek gibi eşsiz bir düşünceye kapılmıştım.*” (Duchamp, 1998: 322)

Duchamp böyle bir yapıt ortaya koyarak anlamsızlık evrenini genişletir. Birey farklı bir yapıtı görerek gerçeğe olan bağlantısını kurmaya çalışır. Bunu yaparken farkındalığı artar ve gerçeğin eksikliğini görür. Öyle ki, “*Duchamp, kavramsal iletişimi vurgulamış, farklı ihtiyaçlar için üretilen fabrika ürünlerini çeşitli malzemeler ile birleştirmiş ve asıl ürünün geleneksel gerçekliğini yıkmıştır.*” (Baskıcı, Şölenay, 2012: 38)

Dolayısıyla, Duchamp gerçeğe olan başkaldırıyı gerçeği çeşitlendirmek için kullanır. Böyle bir yol izleyerek Dada hareketine hizmet etmiş olur. Tristan Tzara bu durumu şu şekilde ifade eder:

Ailenin bir yadsınması durumuna gelmeye elverişli olan her tiksinti ürünü Dada'dır; (...); yaratıklar arasından güçsüzlerin dansı olan mantığın ortadan kaldırılması Dada'dır; her hiyerarşinin ve uşaklarımız tarafından, değerler için kurulan her toplumsal denklemin ortadan kaldırılması Dada'dır; her nesne, bütün nesnelere, duygular ve karanlıklar, hortlaklar ve paralel çizgilerin kesin şoku savaşmak için bir araçtır: İşte bu da Dada'dır; arkeolojinin ortadan kaldırılması Dada'dır; yalvaçların ortadan kaldırılması Dada'dır; geleceğin ortadan kaldırılması Dada'dır; doğallığın dolaysız ürünü olan her tanrıdaki tartışmasız mutlak inanç Dada'dır. (...) (Tzara, 1998: 318)

Karşı çıkmak belli bir amaca yönelik olmalıdır. Bir unsura karşı durulduğunda onun farkına daha çok varılır. Dada hareketinin edebiyata başkaldırısı açıktır. Dada hareketi ortaya çıkana kadar birçok yazar yapıtları ile dünyayı sarsmış olsa da Dada hareketi için bu pek önem taşımaz. Bu ret o kadar ilerlemiştir ki yapıtın gerçek sahibini bile sorgulayacak kadar ileri gidilebilir. Belki de Dada hareketi Dünya'nın ortaya çıkışından Birinci Dünya Savaşı'na kadar var olan her unsuru sorumlu tutmaktadır: “Şöhreti, birkaç züppenin mülayim ve gizli alaycılığıyla sistematik olarak gaspedilen bir yazar A. Dumas'dır. Oysa romanları son derece eğlencelidir, bu dolaysız edebiyat türü içinde benzersizdir ve onları yazanın bir başkası olduğundan emin olunmalı beri daha da sempattir.” (Tzara, 1998: 115)

Yukarıdaki alıntıya ek olarak Dada hareketinin dile karşı çıktığı da gözlemlenebilir. Bu başkaldırının temel sebebi bazı bireyin içindeki bazı unsurları ifade etmede dilin yetersiz kalmasıdır. Birey başka iletişim yolları arayarak imgelem dünyasını geliştirir:

“Dil tek ifade aracı değildir. İçimizin en derinindeki deneyimleri iletmez. Konuşma örgeninin tahribi kişisel bir disiplin aracı haline gelebilir. İlişkiler koptukta, iletişim kesildikte, kendi içine doğru dalış, dingin-kopuş, yalnızlık gelişecektir. Sözcükleri tükürmek: toplumun boş, aksayan, sıkıcı dili. Kara suratlı alçakgönüllülüğü ya da deliliği oynamak. İçindeki gerginliği korumak. Anlaşılmaz, erişilmez bir küreye ulaşmak.”
(Sanouillet, 1998: 74)

Bu maddelerden yola çıkarak sözcükleri bireyin dilediği gibi düşünmeksizin ifade etmesi Dada hareketinin edebiyata ve dile bakışı olarak değerlendirilebilir.

İnsan doğduğu ilk günden itibaren ihtiyaç duyduğu öğeler vardır. Bu öğeleri ihtiyaç duyduğu işlevde kullanmak ister. Diğer bir deyişle her zaman isteğinin yerine gelmesini istemediğinin de bir kenara bırakılmasını tercih eder. Dada hareketi bu istenmeyen unsurlarla uğraşır ve bireyin önüne bir başkaldırı olarak koyar:

“Otobüs bileti, etiket, konserve kutusu kapağı, tanıtım ilanları, yırtık zarfta onu çeken terkedilmişlikleri, pislikleri, atmuş ya da solmuş renkleridir; modern yaşamın bu alçakgönüllü nesnelere, sanatçının duyarlılığını harekete geçirir ve bunları, az görülen bir incelikle, yoketme ve yaratma süreçlerini uzamsal-dinamik bir eyitişimle biraraya getirmek için kullanır.” (Cansever, 1998: 93)

Dada hareketi bir yandan istenmeyen nesnelere değerlendirirken diğer bir yandan yaşama karşı olan tutumunu ortaya koyar. Aslında her unsur birbirine bağlı olduğu söylenebilir. Birey ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken ihtiyacı olmayanları bir kenara bırakır. O bırakılan nesne etkinliğini yitirir ve farklı bir sürece girer. Görüldüğü gibi

bütün bu terk edilmişler bazı sanatçılar için ilham kaynağı olur ve bu sanatçılar yapıtlarında bu yaratma ve yok etme sürecinde önemli adımlar atarlar.

B. Dada Hareketinin Yıkılışı

Dada hareketinin hazırlık süreci, ortaya çıkışı ve olgunlaşma dönemi ele alındığında Birinci Dünya Savaşı ve sonraki beş yıl boyunca özellikle Avrupa ve Amerika üzerinde belli bir etki yarattığı söylenebilir. Dada hareketinin günümüzde bile belli zümrelerde konusu geçmesi, bu hareketin üzerinde oldukça çalışılmış bir oluşum olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Biz özellikle tutuculuktan nefret etsek de ve hangisi olursa olsun her devrimin yandaşı olduğumuzu ilan etsek de doğal olarak, hiçbir toplumsal iyileş(tir)menin olabileceğine inanmayız. “Ne pahasına olursa olsun barış” savaş döneminde DADA’nın parolasıydı tıpkı barış döneminde ‘ne pahasına olursa olsun savaş’ın DADA’nın parolası olması gibi. (Breton, 1998: 89)

Bu alıntıdan yola çıkıldığında André Breton önce yumuşatsa da, insan yaşamındaki bütün kurulu düzene başkaldırır. Bir açıdan bakıldığında başkaldırıların çokluğu kendi içinde bir düzen, gelenek ve bir alışkanlık yaratır. Bu durum Dada hareketinde bir umut doğurur: sonuca karşı çıkarak ulaşılmaya çalışmak. André Breton yazısında umuda da karşı çıkar. Diğer bir deyişle sürekli olarak bir kargaşa hüküm sürsün ister.

Dada hareketine en çok gönül verenlerden biri olarak Tristan Tzara göze çarpar. Belki de bu harekete en çok inananlardan biridir o. Dada hareketi Duchamp ile Amerika’da ve Avrupa’da parlak yıllar geçirse de bu iki sanatçı kadar öne çıkan üçüncü bir kişiyi bulmak kolay değildir. Özetle Dada’nın Amerika ayağını Marcel Duchamp idare ederken Tristan Tzara (belki de Breton, Hugo Ball, ve Hans Arp’den daha fazla) Avrupa ayağını yürütmeye çalışır. Özellikle Amerika ayağının Duchamp’ın ellerinde olduğu şu alıntıdan ortaya çıkar: “Böylece Dada Duchamp’ın ayrılmasından sonra Birleşik Devletler’de görülebilir pek az iz bıraktı. Yalnızca Arthur Dove, Joseph Stella,

John Covert, Morton Schamberg gibi bazı insanlar bir ölçüde parlak yapıtlar vermeyi sürdürdüler.” (Sanouillet, 1998: 84)

III. Gerçeküstücülük

Öncelikle gerçeküstücülüğün adının nasıl çevrildiği üzerinde durmak yerinde olur. Sürrealizm, “Surrealismo” veya “Surréalisme” düşünsel akımın orijinal adıdır. Bu sözcüğün yorumsuz çevirisi ise “Üstgerçekçilik”tir. Ancak Türkçeye “Gerçeküstücülük” olarak yerleşmiştir. *Gerçeküstücülük* artık gerçeğin varlığını yitirmeye başladığı *gerçeği aşan* anlamına gelir. Fakat “Üstgerçekçilik”te gerçeğin en üst katmanındaki gerçeklikten söz edilir. Gerçeküstücülükte gerçeğin etkisi vardır. Ülkemizin önemli şairlerinden olan Özdemir İnce bu çeviri hatasını şu şekilde değerlendirir:

Edebiyat ve siyaset ortamında öylesine yanlış kullanılan kavramlar var ki düzeltmeden geçilmesi mümkün değil. Örneğin “Surréalisme” sözcüğünü “gerçeküstücülük” olarak çevirmişler ve bu nedenle bu kavram “gerçek dışı” olarak anlaşılmış. Oysa doğru anlamı “üst gerçekçilik”. Bu düzenlemeyi kanıtlamak için de askeri rütbelerden yararlanmışım: Astsubay, subay, üstsubay. Astsubay, “çavuş” rütbelerinde olan kendi özel okullarından diploma alan bir sınıf. Asteğmenden yarbaya kadar olan rütbelere “subay” adı veriliyor. Albaydan orgeneralliğe olan rütbelere de “üstsubay” olarak adlandırılıyor. Yani bu üç sınıfta subay. Dolayısıyla “üstgerçek”te gerçek. (İnce, 2015: 9)

Doğada herhangi bir çiçeğe veya ağaca bakıldığında gövdesinden ziyade üst tarafı dikkat çeker. Yani ilk bakışta bitkinin güzelliğine veya çirkinliğine üst tarafa bakarak karar verilir. Özdemir İnce kitabında çeviriyi Türkçede kullanılan farklı sözcüklerden yola çıkarak örneklendiriyor. Ancak her ne kadar Özdemir İnce'nin bu konuya yaklaşımı son derece mantıklı olsa da bu çalışmada *Sürrealizm* sözcüğünün yaygın çevirisini olan *Gerçeküstücülük* kullanılacaktır.

Dada hareketini belli bir tanıma sığdırmak oldukça zordur. Bunun temel sebebi sınırları aşmayı amaçlaması ve her alanda muhalif bir tavır izlemesidir. *“Başka bir sınır, başka bir çatışma, şiddetli müdahale alanı. Sanatı ve yaşamı birbirinden ayıran alan. Dada’yla ilgili en pozitif ve en negatif, en yıkıcı yapıcı bildiri şudur belki: Dada yaşamdı.”* (Waresquiel, 2004: 177-178)

Kuşkusuz sınırı aşmak bireyin zor duruma düştüğünde seçmek istediği bir yoldur. Dada hareketinin Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkması bu durumla ilişkilendirilebilir. Dada, zor duruma düşmüş bir grup aydının ortaya koyduğu bir harekettir. Bu hareketin önde gelen sanatçılarından Tristan Tzara Dada hareketinin de izlediği bir sistem olduğunu şu şekilde tanımlar: [...] *“Ben sistemlere karşıyım, en kabul edilebilir olanı, ilke olarak hiçbir sisteme sahip olamamaktır.”* (Tzara, 2016: 23)

Tzara gibi Dada hareketinin bu girişimleri kısa vadede başarı getirmesine karşın bilimin eksik oluşu bu hareketi sıkıntıya sokar. Belki de hareketin sonunun gelmesini bizzat hareketin kendisi istemiştir. André Breton bir dönem Dada hareketini benimsemesine rağmen bu harekete Sigmund Freud’un fikirlerini katmak ister. Freud’un psikanalitik çalışmalarını çok dikkatli bir şekilde inceleyen Breton *Sürrealist Manifestolar* adlı bildirisinde Gerçeküstücülük’ün en önemli parçalarından biri olan Freud’u şu şekilde belirtir: *“Görünüşe bakılırsa, tamamen şans eseri olarak zihin dünyamızın artık ilgilenmiyormuş gibi göründüğümüz bir bölümü ışığa çıkarıldı. Bunun için Sigmund Freud’un keşiflerine şükranlarımızı sunmamız gerekiyor.”* (Breton, 2009: 14)

André Breton bu bildiriyle bilimi Gerçeküstücülük ile bağdaştırmayı amaçlar. Böylelikle Dada hareketinin düştüğü sıkıntıları deneyimleyerek daha kalıcı ve iz bırakan bir akım ortaya koyar.

Gerçeküstücülük, genellikle bilinçdışına dayanan aklın egemenliğinden arınmış, duygu, içgüdü ve rüyalara önem verip başkaldırının çok kutsal bir değer olduğuna inanan sanat ve edebiyat akımıdır.

Dadaizm'in bazı ilkelerini benimseyen Sürrealizm ise akla dayalı uygarlık anlayışına karşı çıkışın, gözle görülür olgulardan ziyade iç dünyayı esas alan bir başkaldırının ürünü olarak aynı bunalım atmosferinin sonucunda doğmuştur. Bu akımların temelde insanı ve insanî olanı bütün boyutlarıyla ortaya koymayı, insanın yalnızca bilimsel ve akli değerlendirmelerle ele alınmasına karşı çıkışı ilke edindikleri söylenebilir. Bu bakımdan 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan bu köklü değişimler, var olanın karşısına farklı bir gerçeklik ve insanı ele alma tarzı ortaya koymuştur. (Kurt, 2011: 1463-1465)

Dada hareketi ve Gerçeküstücülük birbirlerine çok benzer. Nitekim bir anlamda Dada hareketi gerçeküstücülüğün kökenini oluşturur. Dada hareketi Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkarken etkisi kısa bir süre kadar sürmüş ancak; André Breton gibi Dada hareketini değerlendirip kendi çalışmalarıyla yeni bir düşünsel akım yaratmayı amaçlayan bir kişinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Bu akımın adı Gerçeküstücülüktür. Gerçeküstücülük, Dada hareketi gibi, akla ve kalıpsal değerlere karşı çıkar. İnsanı akli ve belli kalıpların süzgecinden geçerek ele almak yerine varlığıyla bütün olarak ele almayı yeğler. Çünkü akıl, din, batı uygarlığı, gelenek, örf, adet, geçmiş ve gelecek insana verdiği ve vereceği kan, acı, yıkım, felaket ve gözyaşıdır.

Dada hareketi, insanlığın ortaya çıktığı ilk andan beri süregelen birtakım değerleri, akımları ve hareketleri çok şiddetli bir şekilde eleştirir. Fakat bu eleştiriler yapıcı

olmaktan uzaktır. Gerçeküstücülük, Dada hareketinin izlediği isyancı anlayışı daha yapıcı bir şekilde izler.

Gerçeküstücüler içinde buldukları gerçeğin farkındadırlar. Fakat bu gerçeği beğenmedikleri gibi baskı ortamından da çeşitli yollarla uzaklaşmayı amaçlarlar. André Breton bu akımın kurucusu kabul edilir. Nitekim bir dönem Dada hareketinde de yer almıştır. Breton Birinci Dünya Savaşı sırasında cephe hastanesinde çalışırken Freud'un çalışmalarına da göz atmıştır. André Breton bu iki unsuru (Freud'un çalışmaları ve Dada hareketi) tek bir akımda toplamayı düşünmüştür. Kuşkusuz Gerçeküstücülerin içinde Tristan Tzara gibi Dada hareketinin en önde gelenleri de vardır. Dada hareketi varlığını yitirmeye başladığında bazı Dadaistler Gerçeküstücülük'e geçmeye karar verirler. Gerçeküstücülük'ün başlattığı bu devinimde Freud'un çalışmaları önem taşır:

Freud'un koyduğu esaslara göre, bütün insanlar doğuşlarından itibaren günlük isteklerini, birtakım dış baskıların etkisi altında iç dünyalarının karanlıklarına doğru sıkıştırmaktadırlar. Bunlar bilinçaltı (şuuraltı) dediğimiz yerde, bilinç düzlemine çıkmaya hazır durumda beklerler. Bilinçaltına itilmiş olan bu duyular, rüyada hiçbir baskıyla karşılaşmadan bilinç düzlemine çıkarlar. Bunlar insanın en içtenli ve en doğru tarafını gösterirler. Çünkü rüyada bilinç alanına çıkan bu duyular adet, örf, ahlak kuralları gibi baskıların aşıladığı korkularla karşılaşmıyorlar. En ayıp şeyler bile rüya sırasında rahatlıkla bilinç düzlemine dolaşabiliyorlar. Madem ki bütün bunlar insanın içinde var, o halde ayıp da olsalar sanata konu olabilirler. (Gariboğlu, 1964: 241)

Dadaizm kısmen başarılı olmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı'nı kullanarak gelenek, görenek, din, örf, adet ve benzeri değerleri eleştirmekte yetersiz kalır. Yani bu unsurların yaratmış olduğu baskı ortamının yıkıcılığını anlatmakta yetersiz kalır. Bu baskı ortamını anlatacak olanlar gerçeküstücülerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonucu acı, gözyaşı, yıkım ve hırsdır. Bu savaş akıl ve mantığın insan yaşamından önde geldiği ülkeler tarafından başlatılmıştır. Dolayısıyla akıl ve mantığın yarattığı çeşitli toplumsal ve siyasi değerler, kurallar, gelenekler ve görenekler insanın bilinçaltının ortaya çıkışını engellemiş ve bu durum psikolojik yönden insanoğluna zarar vermiştir. Gerçeküstücülerin akıl ve mantığa karşı çıkmasının temel sebeplerinden biri de budur.

Şüphesiz Gerçeküstücülüğü oluşturan unsurlar bununla sınırlı değildir. Aslında geçmişi tamamen silmeyi amaçlayan bu akım birçok şeyi de kabul eder. Komünizm veya Marksizm gibi siyasi hareketleri de benimsemiştir. Bu durumu gerçeküstücülüğün kapitalizmin hüküm sürdüğü bir düzende ortaya çıktığını ifade ederek destekleyebiliriz. Diğer bir deyişle gerçeküstücülük baskı ortamının doğuşunun temelini kapitalist düzene bağlar. Böyle bir düzenin içinde işveren kesim her zaman kazanır. İşçi sınıfı her zaman ezilir ve itaat etmeye zorlanır. Fakat her işçi boyun eğmez ve bu kesimin içinde de son derece bilinçli kişiler vardır. İşte Gerçeküstücülerin bazıları da bu kesimden meydana gelir. Belki de en tehlikesi bilinçli işçidir. Dolayısıyla baskı ortama sadece savaşta veya savaşın sonunda yer almaz. Bu bir deneyimdir ve devamı gelecektir. Dada hareketiyle bu başlar; Gerçeküstücülükte sağlamlaşır ve bu yolda özgürleşmeyi amaçlayan bireylerle devam eder.

Özgürlük insanın doğduğundan beri arayışta olduğu bir değerdir. Gerçeküstücülüğün de temelinde yatan bir unsurdur. Birey düşünde daha özgürdür. Dolayısıyla gerçek kötüdür ve her zaman bireyin kontrolü altında olmayabilir. Fakat düş, bireyin kontrolü

altındadır ve birey düşü istediği zaman istediği yere yönlendirir. Diğer bir deyişle birey düşü kadar özgürdür.

Düş, tarih boyunca çeşitli evrelerle şekillenmiştir. Bu evreleri insanoğlunun yaşadığı toplumsal ve siyasi deneyimler belirlemiştir:

Gerçeküstücülüğün belkemiği olan “düş”, insanoğlu varolduğundan beri değişik düzlemlerde yazınsal yapıtlarda ortaya çıkmıştır. Demek oluyor ki düş ya da “görünen gerçekten uzaklaşma” bir bakıma insan gerçeğidir, gereğidir. XVIII. yüzyıla değin bu gerçek ya da “görünmeyen gerçek” dinsel nitelikli idi. XVIII. yüzyıldan sonra bilimsel çağın gerekleriyle dinselden gizemcile dönüştü. Bu, yarı dinsel yarı şiirsel bir birleşimdir. XIX. yüzyılda bu yararçı ve bilimsel düşünce bu birleşimin niteliğini gitgide değiştirmiştir. XIX. yüzyılda, önce romantikler, sonra da simgeciler değişen yaşam koşullarında gizemci bir yaklaşımla olgucu düşünceyi yadsırlarken usçuluğa ve kalıpsal öğretilere başkaldırırlar. Usdışı gerçeklere giden yeni yollar açmayı bir kültür görevi bilirler. XX. yüzyılda da gerçeküstücülük öncesinde ve gerçeküstücülük döneminde, şairler, yazarlar, ressamalar, insansal varoluşun biçim değiştirmesi sonucu yeni biçimler getirerek, düşe mistik olmayan bir nitelik katarlar. (İnal, 2013: 268)

Gerçeküstücülük ortaya çıktığı dönemde Birinci Dünya Savaşı sona ermiş, insanlık hem fiziksel hem de psikolojik açıdan bir yıkım yaşamış ve geleceğe umutsuzlukla bakmaktadır. Benzer durumu sanatçılar, yazarlar ve şairler de yaşamaktadır. Böyle bir durumdan kurtulmanın yolunu gerçekte düşü kaynaştırmakta bulmuşlardır. Sanatçı

gerçeği düşüyle birleştirerek görücüye aktarmayı seçer. Bu seçimin temel sebeplerinden biri sanatçının sınırsız özgürlüğü düşünde yakalamış olmasıdır.

Yıkım, acı ve gözyaşının olduğu bir düzende gerçeküstücüler dinin varlığını kabul etmezler. Gerçeküstü yapıtlarda dinsel öğeler yoktur ya da eleştirilmek için vardır. Nitekim Buzzati'nin *Tatar Çölü* romanında dinsel içerikli cümleler vardır. Ancak Tanrı'ya yakınlaşma çabaları romanın sonunda gerçekleşecek savaşın önüne geçemez. Burada gerçeküstücülerin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra inanç arayışını dinden farklı bir yöne çektiklerini görürüz. Freud'un çalışmalarını, marksizm ve komunizm üzerine yapılan incelemeler gerçeküstücüleri de dinden uzaklaştırmıştır: “*Sürrealizm'de Tanrı yoktur, kendi gerçekliğini henüz adlandırmamış arayışta olan bir insan durumu vardır.*” (Yeniay, 2013: 16)

Sigmund Freud insanın iki farklı yönü olduğunu savunur: şuur/bilinç yönü ve şuuraltı/bilinçaltı yönü. Birinci Dünya Savaşı'na kadar insanlar bilinç yönünü bilmektedir.

Gerçeküstücülük, bireyin bilinçaltını sıkıştıran aklın denetimine karşıdır. Gerçek düşüncenin bilinçaltı ve ağız arasında bulunduğunu savunur. Aklın denetimi bu düşüncüyü etkilemez. Böylece birey konuşurken, ağzından çıktığı kelimelerin sonunu veya öncesini düşünmek zorunda kalmaz, anı yaşar. Mutlak gerçek olan bilinçaltı dünyasında yatmaktadır. Bu dünyada sınırlar yoktur. Bu gerçek saf oksijen gibi serttir; çünkü uygulandığında etrafı rahatsız eder. Böyle bir kişi geçmişi ve geleceği düşünmez; her zaman önüne bakar: “*Bana ait olan şu ya da bu cümlenin en azından bir an için, bir şekilde hayal kırıklığına uğrattığı ortaya çıkarsa, onun günahlarını affettirmek için güvenimi bir sonraki cümleye bağlarım: Öncekine tekrar tekrar başlamaktan veya parlatıp cilalamaktan dikkatle kaçınırım.*” (Breton, 2009: 39)

André Breton Gerçeküstücülüğün kurucusu kabul edilirken Guillaume Apollinaire bu kelimeyi ilk kez ortaya atan yazardır. “Gerçeküstücü terimini ilk kez Guillaume Apollinaire 1917 yılında Erik Satie ve Jean Cocteau ile beraber hazırladıkları “Geçit Töreni” (Parade) adlı bale gösterisinin program notlarında ve daha sonra aynı yıl sahnelenen oyunu “Tiresias’ın Memeleri”ni (Les Mamelles de Tirésias) tanıtmak üzere alt başlıkta kullanmıştır.” (Vangölü, 2016: 871-883)

André Breton’un *Sürrealist Manifestolar* adlı kitabında da amaç insandır. İnsanlığı baskı altından farklı bir şekilde de koparmaya çalışıp isyana teşvik eder. İki dünya savaşı sırasında ortaya çıkmış olan bu yapıt insanı özgürlüğe ulaştırmayı amaçlayan bunun için de gerekirse ölümü bile göze alan bir beyandır. André Breton kitabında da ölümü önemseydiğini ifade eder: “Sürrealizm size gizli bir dernek olan ölümün yolunu gösterecektir. Elinize, Hafıza sözcüğünün başındaki derin H harfini gömerek, eldiven geçirecektir. Son istekleriniz ve vasiyetnameniz için gereken düzenlemeleri yapmayı unutmayın: Şahsen ben, mezarlığa bir nakliye aracı içinde götürülmek isterim.” (Breton, 2009: 38)

Breton ölümünden sonra bile bedeninin gerçeküstü bir şekilde gömülebileceğini ifade eder. Böylece öldükten sonra bile gelenekçiliği bozmak için çaba sarfeder. Dolayısıyla Breton için ölüm bir insanın hedeflerini saptıran bir form olduğuna inanmaz. Sadece bir boyut değişikliğidir.

Gerçeküstücülerin bir kısmı Dada hareketinden gelmiştir ve Dadaistler genellikle daha önceki yaşamlarında içinde yaşadıkları ülkelerden zarar görmüşlerdir. Dolayısıyla gerçeküstücülerin yaşanmışlıklarından yola çıkarak deneyimlerinin ne kadar derin olduğunu görürüz. Gerçeküstücülüğün ise istediği tam olarak budur: sınırsız özgürlük ve bilinçaltının serbest olduğu bir dünya. Breton, manifestolarında da bunu ifade eder:

“En basit sürrealist eylem, elde tabancayla sokakta koşarak, tetiği olabilecek en seri şekilde kalabalığa körlemesine ateş açmaktır” (Breton, 2009: 64)

André Breton’un böyle bir cümleyi yazması yaptığı eylemin öncesini veya sonrasını dikkate almadığını kanıtlar. Çünkü bilinçaltını aklın denetiminden bağımsız bir şekilde kağıda döker.

Gerçeküstücülük saklı herhangi bir unsuru görmek istemez. Baskı altındaki bilinçaltı dünyasını ortaya çıkarma eğilimi bunun en önemli kanıtlarından biridir. Gerçeküstücülüğü anlamak için Dadaizm, Sigmund Freud ve André Breton’un süzgecinden geçmek gerekir.

Gerçeküstücülük de bir gerçektir. Ama alışılmış gerçekten farklı olarak bilinçaltı dünyasının sıradan unsurlarını gözler önüne serer. Evrende gerçek olduğu gibi Gerçeküstücülükte vardır. Önemli olan elde edinilen verileri değerlendirip bir sonuca varmaktır. Gerçeküstücülük herkesin kendi gerçeği olduğunu dolayısıyla gerçeğin birden fazla olduğunu savunur.

Kentleşme, bireyin iş bulmasını kolaylaştırmış olsa da içinde bulunduğu psikolojik sıkıntıyı çözmede yararlı olmaz. Birinci Dünya Savaşı’na kadar bu düzen endüstriyellemeye ara vermeden devam eder. Teknoloji çok hızlı bir şekilde gelişmeye başlar ve insanlar kırsal alanlardan kentlere göç ederler. Fabrikalarda işçi olarak çalışırlar ve çok emek ve zaman gerektiren işlerin makinelerle daha az emek daha çabuk sonuçlandığını görürler. Bu yeni ortam uzunca bir süre kırsal kesimde yaşayan ve sonra kente göç eden bir kitle için oldukça yabancıdır. Kırsal kesimde yaşayan birey çevresine baktığında sınırları olmayan uçsuz bucaksız bir dünya görür ve yaşamı da bu şekilde devam eder. Sıkışıklık yoktur, birey doğayla iç içedir. Kentlere göç edilmesiyle beraber bireyin dünyası bir anda sıkışmaya başlar. Ayrıca bu sıkışıklık bir anda olduğunda bireyin omuzlarındaki psikolojik yükü daha da artar. Teknoloji görünürde işçi sınıfının

işlerini kolaylaştırıp hızlandırır gibi görünse de zamanla psikolojik yönden işçi sınıfı rahatsız etmeye başlar. Bu psikolojik rahatsızlık işçi sınıfının büyük bir bölümünü etkiler. Ama Sigmund Freud'un çalışmalarına kadar bilinçaltının farkına varılmaz. Freud'un psikanalitik çalışmaları birçok düşünsel akımın doğmasına sebep olmuştur. Gerçeküstücülükte Freud'un çalışmalarının yaşamdaki karşılıklarından yalnızca biridir.

Hareketli yaşamı hareketli kılan en büyük neden durağan yaşamdır:

Anlatılar bize gerçekliğimiz içinde bir düş sunar. Gerçeküstü atmosfer bu düşün içinde yeni bir düş etkisi yaratır. Her şeyin olabileceği bir evren tahayyülü (hayalde canlandırma) insanın içinde belirir ve "gerçekliğin çözü" yeşerir. Bu büyümlü atmosferin inandırıcılığına kanan zihin ise kendi çıplak gerçekliğini geçici bir evre, uyanılması gereken bir rüya olarak algılar. Başka bir dünyada sonsuz yaşam kahramanı beklemektedir. Artık daha çok gündüz düşleri görülmeye başlanır, günlük, sıkıcı hayattan kaçma isteği artar. Hayatın kendisine ve kişisel karakterin özüne sadakatsizlik, boşluk hissini çoğaltmasına, can sıkıntısının artmasına ve bunalımın engellenmemesine neden olur. (Efe: 186)

Söz konusu bekleyiş olgusu Nadja gibi birçok yapıtı etkiler. Kuşkusuz gerçeküstücülüğe de yansımıştır. Günlük yaşamda sıkıcı bir düzeni olan birey bu yaşamı sırasında geçirdiği olumlu veya olumsuz bir olay sıkıcı yaşamında da o olayı düşünmesine neden olur. Bedenen sıkıcı yaşamın içinde olan birey psikolojik olarak farklı bir dünyaya gider. Nitekim, dünyaya giden birey oradaki rolünü tekrar ve tekrar yaşar. Bunalım böyle bir yaşamda kaçınılmazdır. İşte endüstriyel düzenin birey üzerindeki yansımalarından biri budur: Sürekli günü sonlandıran birey yaşadığı anlık ve

psikolojik açıdan iz bırakan bir eylemin etkisinde kalır. Rutin yaşamında da bu eylemi düşünmekten kendini alamaz; çünkü orada sonsuz ve içinde bulunduğu daha eğlenceli ve haz verici bir yaşam vardır. Bu durum dünyanın ne duruma geldiğini kanıtlar niteliktedir. Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak gündüz düşü ve bekleyiş arasındaki bağı son derece açık olduğu görülür. Bu bekleyiş süresini tahmin etmek zordur: birkaç gün, birkaç ay, birkaç yıl ya da sonu gelmeyen bir yol.

Görüldüğü üzere, ortaya çıkan durumu açıklarken gerçeküstücüler bireyin durağanlığına ve sabrına çok önem verirler. Bekleyiş gerçeküstücülükte de öneme sahiptir. Çünkü bekleyiş bir mücadeledir ve sabrın en önemli göstergesidir. Diğer bir deyişle bekleyiş başkaldırının en önemli araçlarından biridir. Olaylar karşısında bireyin yanılmasını azaltır. Gerçeküstü atmosferde her şey gerçekleşmesi an meselesi olan bir olaydan önce durur ve kendi durumunu gözler önüne serer. Bu bekleyiş sırasında ihtimaller evreni genişler, karanlık gizem kendi içinde daha da belirsizleşir, daha önce hiç var olmayan ve başa gelmemiş bu tedirginlik ortamı kendiliğinden ortaya çıkar.

Birçok değeri, kalıbı, örf ve adeti yıkmayı amaçlasa da gerçeküstücülüğünde önem verdiği insancıl değerler vardır. Kısaca özetlemek gerekirse insan yaşamında yer alması istenilen bir düşünsel akım vardır ve bunun için birçok aydın, yazar, şair, sanatçı, v.b. kişiler çalışmış ve organize olmuşlardır. Özgürlük bu değerlerden biridir. Gerçeküstücülük bireyin mutluluğunun özgürlükten geçtiğini savunur. Çünkü birey, iki dünya savaşı arasında, baskı ortamından özgürlüğe ulaşmanın yollarını aramaktadır.

Bununla birlikte gerçeküstücülüğü yapıtlarında kullanmak isteyen sanatçılarda bir baskıdan kaçış görülür. Kuşkusuz bu kaçışın içinde buldukları düzenle ilgisi vardır. Dolayısıyla bu baskıcı düzen içinde sanatçılar daha zengin yapıtlar verebilir. Çünkü baskı olduğunda özgürlük arayışı çok daha artar ve yeni yollar bulma isteği gelir. Yani

baskı ortamında düş dünyasına çekilmek sanatçının özgürlüğün değerini anlamasına yardımcı olur.

Kuşkusuz bireye yoğunlaşan gerçeküstücülüğün temelinde yatan en önemli unsurlardan biri düş olgusudur. Freud bu konuda düşün bireyin yaşamı üzerinde etkisi olduğunu düşünür. Bireyin yaşamındaki yarım kalmışlıklar ve arzular bireyin iç dünyasına sızarak. Bu yarım kalmış olaylar ve arzular düşte tamamlanır:

Çoğu kez günlük uğraşlarımız, ilgimizi

En çok çeken konular ve uyanırken

En çok yer tutanlar ruhumuzda,

Zorlayıp uğraştırırlar uykuda bizi.

Avukatlar savunma yapar, yasa yorumlar;

Generaller birliklerini sürer çatışmaya;

Rüzgârla savaşlarını sürdürür denizciler. (Lucretius, 1974: 159)

Yunan bilge Lucretius oldukça açık bir şekilde düşlerin geçmişten beri insan yaşamında bulunduğunu açıklar. Günlük yaşamda tanık olduğumuz olumlu veya olumsuz olaylar bizi olay sırasında bazı isteklerimizin oluşmasını sağlar. Ama o gün, bir hafta sonra, bir yıl sonra veya hiçbir zaman istekleri gerçekleştirme imkanı bulunamaz. Bu durum da bizim düş dünyamızı etkiler. Uyanırken yapamadığımızı uykuda tamamlamaya çalışırız. Dolayısıyla gerçek ve düş arasında bir bağ vardır. Freud'da aynı duruma ilişkin olarak şu cümleleri yazar:

Şunu iddia edebiliriz: Rüyalar, malzemelerini gerçeklerden ve bu gerçekler boyunca oluşan zihinsel dünyadan sağlar...

İçerikleri ne kadar tuhaf ve garip olursa olsun, rüyalar hayattan asla tam olarak ayrılmazlar ve malzemelerini gerçeğin en yüce ve en saçma oluşumlarından edinirler. Bu oluşumlar da ya

duyularımızı algıladığımız dünyada karşımıza çıkmıştır ya da uyanık haldeyken bir şekilde aklımızdan geçmiştir, başka bir deyişle, iç ya da dış dünyamızda yaşadığımız şeylerdir. (Freud, 2017: 50-51)

Buradaki düş anlayışı ya uyku sırasında gerçekleşen düş ya da uyanık durumda gerçekleşen gündüz düşüdür. Gerçeğin en yüce şeyleri yaşamımızda isteyip de elde edemediğimiz unsurlardır; en saçma olan ise daha çok sıradan akla ters gelen unsurlar olabilir. Freud bu konunun üzerinde önemle durur: Ona göre akıl ve mantık düşün bir parçası olmaktan çıkmalıdır. Birey hiç olmazsa düş dünyasında özgür olmalıdır. Şüphesiz düş ile ilgili bu olaylar bir yazarın veya bir sanatçının başına geldiği durumda sonuçları çok daha verimli olabilir. Gerçek, insanı etkilediği gibi düşte insanı etkiler. Sanatçının veya yazarın gördüğü bir düş onun yapıtlarına da etki eder ve Breton'da bu durumu "*düş'ün insan yaşamına katkısı*" olarak açıklar: "*Rüya ve gerçeklik olmak üzere, ilk bakışta çok çelişkili gibi görünen bu iki halin gelecekte, tabiri caizse bir tür mutlak gerçeklik olan sürreallikte bütünleşeceğine inanıyorum.*" (Breton, 2009: 18)

Burada Breton, Freud'un görüşüne katılır. Düş, insan yaşamındaki kalıntıların devamıdır. Bir taraf gerçek bir taraf gerçek değilse, gerçek olmayan tarafında gerçekten etkilendiği için tamamen gerçek dışı demek güçtür. Gerçeküstücüler iki tarafta birleştiğinde, bireyi çok daha güzel bir yaşamın beklediğini düşünürler. Dolayısıyla gerçek ve düş birbirini tamamladığı gibi birbirinin parçalarını kendi bünyelerinde taşır. Her insanın bir düş dünyası vardır. Bu konuda Freud ve Breton'un görüşü açıktır:

Freud der ki, sinirsel hastalıkların patolojisini araştırdıkça, onların insanın ruhsal hayatın diğer olgularıyla, hatta en çok önem verdiklerimizle bağlantılarını görmeye başlarız. Ve

göründüğümüzün aksine, gerçekliğin bizi ne kadar az tatmin ettiğini görürüz; böylece, içimizdeki bastırmaların altında, arzularımızı uygulayarak asıl varoluşumuzun yetersizliğini telafi eden bir fantezi dünyası yaratırız. Başarılı olan faal insan [“başarılı olan”: bu terminolojinin sorumluluğunu Freud’a bırakmama gerek yok] bu arzu-fantezileri gerçeğe dönüştürebilenlerdir. Bu dönüştürme dış koşullar veya bireyin zayıflığı yüzünden başarısız olduğunda, kişi gerçekliğe sırt çevirir: hayallerindeki daha mutlu dünyaya çekilir: hastalık durumunda, onların içeriklerini semptomlara dönüştürür. Belirli elverişli koşullarda, çocukluk alemine çekilerek gerçeklikten uzaklaşmak yerine, fantezilerinden gerçekliğe doğru hareket etmek için başka bir yol bulabilir; eğer –psikolojik olarak çok gizemli olan- sanatsal bir kabiliyeti varsa, hayallerini semptomlar yerine sanatsal yaratılara dönüştürebileceğine inanıyorum. Böylelikle nevroz akıbetinden kaçabilir ve, bu sapma vasıtasıyla, gerçeklikle ilişki kurabilir. (Breton, 2009: 104)

Freud’un ifade ettiği gibi düş insan yaşamının temelinde yatmalıdır. Düş, mutluluğun en önemli malzemelerinden biridir. Birey kendi düşünüyü gerçekleştirebildiği kadar mutludur. Diğer bir deyişle gerçeği düşüyle karıştırdığı miktarda yaşadığının farkındadır. Burada düş kırıklığı da öneme sahiptir. Çünkü düş kırıklığı beklenti ve amacın yeterli olmadığını, yeni ve farklı yollar aranması gerektiğini ortaya koyar. Sonuçta düş kırıklığı da bir süreçtir. Düşten sonra ikinci öneme sahip malzeme bekleyiştir. Bekleyiş ihtimaller evrenini genişletir: “Gerçeküstü deneyimde her zaman

bir bekleyiş vardır, bekleyiş keşfetmek için gönüldedir; mutlak gerçeğe varmadığı sürece bekleyiş de tam olarak bir sonuca ulaşmaz.” (Soldini, 1998: 165)

Gerçeküstücülüğün edebi tarafına giriş yapıldığı zaman şiirden daha çok söz edilir. Hatta gerçeküstücüler neredeyse tamamen şiirden bahsederler ama gerçeküstü romanlarında sayısı az değildir. *Nadja*, *Manyetik Alanlar* ya da *Apollianaire Genç bir Don Juan'ın Maceraları* (erotik bir roman olsa da gerçeküstücülüğün savunduğu ilkeler vardır), Dino Buzzati'nin *Tatar Çölü* (Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki baskıcı dönemin birey üzerindeki yansıması ve aksamalar) gibi örnekler verilebilir: *“Gerçeküstücüler insan durumunun değişebileceğine dair bir umut barındırırlar. Onlara göre insan kendi özünden uzaklaşmış, ona yabancılaşmıştır. Bununla birlikte, insanın ruhunun derinliklerinde günlük yaşamı sürdürmesini sağlayan mantık, akılcılık ve uyumluluğun ötesinde güçler vardır.”* (Vangölü, 2016: 871-883)

Gerçeküstücülüğü anlamak zor gibi görünmesine rağmen bazı temel öğeler incelendiğinde işin çok da zor olmadığı görülür. Şu ana kadar gerçeküstücülükteki önemli unsurlardan ikisi olan düş ve bekleyişi ele aldım. Kuşkusuz gerçeküstücülükteki öğeleri açıklarken farklı akımlara da yer vermeyi denedim. Elbette ki çok fazla ayrıntıya yer vermeden gerçeküstücülüğe benzer olan tarafları almaya çalışıldı.

Gerçeküstücülükte düş ve bekleyişin yanındaki bir önemli öge de kadere sadakattir: *“Kadere sadakat gerçeküstü anlayıştaki önemli öğelerden biridir. [...] Kaderin nesnelerin aktüel görünümüne dönüşümü için önceden ayrılmış bir yol olduğu görülür. Nesnelerin küçülmesi ise sanatçının yapıtıyla verdiği savaşımın sonuna kadar kendiliğinden ortaya çıkan bir zorunluluk haline dönüşür.”* (Soldini, 1998: 166) Bu alıntıda her şeyin güncel durumuna gelmesinin kaderin getirdiği bir zorunluluk olduğu ifade edilir. Her şey olacağına varır. Olacak şeyin olumlu veya olumsuz olmasının bir önemi yoktur. Aslında gerçeküstücülükte olacak şeyin kaderden farklı bir yol izlemesi

mümkün değildir. Bireyin gördüğü veya duyduğu her nesnenin aslında bireyin düş dünyasında bir şeyi simgelediği ortaçağ anlayışında görülür.

Daha önce de belirtildiği üzere önemli olan gerçeküstücülüğün gerçekten ayrılmamasıdır. Gerçeküstücülükte bir gerçektir. Ancak gerçeğin üzerinde durmadığı, ötekileştirdiği ve bilinçaltının görmezden geldiği bir düzenin artık bireyi mutlu etmemesi ve bu durumu yaşamın içinde her alanı kullanarak beyanda bulunması gerçeküstücülüğü biraz açıklar.

Gerçeküstücülüğün bu çalışmada ilgili olan tarafını kısaca şu sözcüklerle özetlenebilir: gerçek, düş, bekleyiş ve kadere sadakat. Konunun özüne bakıldığında gerçeküstücülüğün bu ve benzeri sözcükler etrafında şekillendiği görülür. Aslında temel amaçlardan biri bireyin iç dünyasını ortaya çıkarmaktır. Bu da bireyin gerçek ve saf düşüncesini ortaya koyar. Gerçeküstücüler bu anlayışa sahip olmalarını Sigmund Freud'a borçludur. Ortaya koydukları bu yeni soluk gerçek dışı olarak ifade edilmemelidir. Gerçeküstücülüğünde bir gerçek olduğunu ifade edilmişti. Ancak saf bir gerçektir. Belki de bu durumu doğadan yararlanarak örneklendirmek anlatılan konuyu derinleştirmede faydalı olacaktır: Soluduğumuz hava birçok farklı gazdan oluşur. Bu gazlardan biri de oksijendir. İnsanların bilinçaltında yaygın olan gaz havanın içinde bulunan oksijendir. Ama havanın içinde başka gazlarda bulunur: azot, karbondioksit, gibi. Gerçeküstücülüğü de bir anlamda bu gazlara benzetebiliriz. Yani birey üzerinde farkındalık yaratmayı amaçlayan ve birini diğeriyle birleştirip ötekenden ayırmayı deneyerek buna ulaşmaya çalışan bir düşünsel akımdır.

İnsan yaşamı sadece savaşlarla ve toplumsal olaylarla ölçülmemelidir. Ayrıca bilim ve sanatta insan yaşamını oluşturan öğelerden sadece bazılarıdır. İnsan yaşamı bunlardan çok daha fazlasıdır. Bu durumu gerçeküstücülerin aşmaya çalıştığı tüm alanlarda insan gerçeğinden vazgeçememesinden anlaşılır. Çünkü insan da ortadan

kalkarsa bu kez elde özgürlük arayacak bir şey de kalmayacaktır. Bu nedenle de, insanın mutlu bir şekilde yaşaması ve mutlu bir şekilde yaşama veda etmesidir.

IV. Dino Buzzati'nin *Tatar Çölü* Adlı Romanı

Tatar Çölü, Buzzati en önemli romanı olarak kabul edilir. Özellikle iki dünya savaşı arasında ve faşizmin baskısı altında kaleme alınan bu roman, bütün bu zorlu şartlara rağmen insanlar için ders çıkarılabilecek önemli bir umut kaynağıdır. Çünkü her insanın sadece kendini düşündüğü bir dönemde Buzzati, kendi yaşamından izler taşıyan bu romanı kaleme alarak okuyucuyu kendini sorgulamaya davet eder.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki beklentilerin boşa çıkması insanların derin bir düş kırıklığına uğratmış ve bu durum edebiyat dünyasını da etkilemiştir. Belki bu dönemde en az baskı uygulayan ülkelerden biri Fransa'dır. Fransız aydınlar diğer baskıcı ülkeleri gözlemleyerek bu özgürlük havasından faydalanıp Gerçeküstücülük'ü ortaya çıkarırlar. Bu durum Dino Buzzati gibi yazarların etkilenmesine neden olur. Diğer bir deyişle gerçeği olduğu gibi anlatmak yerine normalden farklı bir şekilde okuyucuyla paylaşmayı seçer. Baskı altında yaşayan aydınların en azından kendinden daha özgür ülkeleri takip etmesi olağan bir durumdur. Özellikle gerçeğin son derece acı ve yıkıcı olduğu bir dönemde böyle bir yol izlemek son derece olağan karşılanmalıdır. Buzzati'de böyle bir yol seçmiştir. Çünkü gerçeküstücülük gibi gerçeği beğenmeyen ve bu durumu bir eylemin öncülünü ve ardılını düşünmeden uygulayan bir akıma bakıldığında yazarın ılımlı bir yol izleyerek gerçeğe yumuşak bir başkaldırıyla yaklaşması gerçekten kolay değildir. Çünkü bir yandan başkaldırıp diğer bir yandan yumuşak davranmak yazarın kaleme aldığı yapıtlardaki sözcük seçimini oldukça zorlaştırır.

Buzzati'nin yazın alanındaki başarısının sırrı burada ortaya çıkar: baskı altında yumuşak bir başkaldırı. Faşist dönemde kaleme aldığı yapıtlar bu mücadelenin en önemli örneklerindedir. Buzzati bir bireyin ruhunun önemini içinde bulunduğu düzenden daha ön planda tutmuş sistemin kazanmaması için bireyi düş dünyasının

sınırsızlığına taşımıştır. Bu şekilde birey baskı altından kaçıp kendi iç dünyasına çekilmiş böylece içinde bulunduğu yıkıcı unsurlardan biraz olsun uzak kalmıştır.

Drogo bu baskı ortamında Bastiani Kalesi'ne atanır. “*Giovanni Drogo, bir eylül sabahı, subay çıkar çıkmaz ilk atandığı göreve Bastiani Kalesi'ne gitmek üzere kentten ayrılıp yola koyuldu.*” (Buzzati, 1996: 5) Bu alıntı *Tatar Çölü*'nün giriş paragrafıdır. Buzzati alışılmışın dışında bir eylem yaparak betimleme yapmaksızın kitabı oldukça hareketli bir şekilde başlatır. Daha ilk cümleden Buzzati farklı bir roman yarattığının sinyallerini verir. Aslında Buzzati romanın başında okuyucuyu faşist dönemin baskısından kurtarmak için betimlemeyle yormamayı seçmiş olabilir. Ayrıca Drogo'nun okulunu bitirir bitirmez hemen atanması sistemin bireyin ruhunu düşünmediğinin göstergesidir. Sanayi toplumunun birey üzerindeki yıkıcı etkisi askeriyenin bile içine girmeyi başarmıştır. Eylül günü olması da kişinin moralini bozan bir başka sebeptir. Burada bireyin zamana sahip olmadığı dolayısıyla kendini ifade edecek fırsatı bulamadığı da ortaya çıkar. Zaman bir şekilde bireyin elinden alınır. Dolayısıyla bireye yaşamını yaşaması için fırsat verilmez. Birey her zaman başkası veya başkaları için yaşamaya zorlanır. Dolayısıyla bireyin ruhu bu durumu olumsuz karşılar. Hızlı bir yeni dünya düzeni insanları içine alır. Artık hiçbir şey görüldüğü gibi değildir. İnsanlara az zamanda yapabileceğinden fazla eylemi yapmaya zorlamak, görünen amacının ötesinde çok daha farklı amaçlar barındırır. İşte gerçeküstücülüğün temelinden yatan unsurlardan biri, insanların bu öte gerçekleri, farkındalık yaratarak ve bakış açılarını çeşitlendirerek anlaması sağlamaktır.

Drogo'nun içinde bulunduğu durum buna işaretler. Böyle bir düzen içinde Drogo kendini mutlu etmeye çalışmaktan başka çaresi yoktur. Çünkü Drogo artık bir subaydır. Her bireyin elde edemeyeceği bir konuma ulaşmıştır. Başka bir deyişle düşünüyorsa gerçeğe dönüştürmüştür. Ama düşler gerçeğe dönüştükçe yeni düşler ortaya çıkar. O düşler

gerçeğe dönüşmediği zaman bireyin içinde bir düş kırıklığı olur ve gerçeğe olumlu yönden bakarak birey kendini avutmaya çalışır:

Drogo, yazıyordu: “Ama ben, birkaç zaman burada kalmayı hem kendim için, hem de mesleğim bakımından uygun gördüm. Zaten arkadaşlar da çok cana yakın, görev kolay, hiç de yorucu değil.” Ya odası, sarnıcın sinir bozucu sesi, yüzbaşı Ortiz ile karşılaşması, ıssız kuzey bölgesi? Annesine demir leblebi gibi sert nöbet kurallarını, içinde bulunduğu çıplak kuleyi de anlatmayacak mıydı? Hayır, annesiyle bile tümüyle içten olmayacak, ona bile, yakasını bir türlü bırakmayan karanlık korkularını açıklayamayacaktı. (Buzzati, 1996: 36)

Drogo, büyük bir bölümü kötü olan gerçeği annesine olumlu bir şekilde anlatmaya çalışır. Böylelikle Drogo annesini olumlu bir beklentiye sokar, annesinde bir umut yaratır. Bu durum gerçek yaşamda da böyledir. Çok değer verilen bir insanın kalbini kırmamak, incitmek veya üzmemek için gerçek eksik ya da pembe yalanlar söylenebilir. Dolayısıyla bu şekilde karşı tarafın üzülmeye engellenmiş olur. Buzzati bu yollar gerçeği ve gerçeküstücülüğü birbirinden ayırmış olur: Drogo'nun annesine yazdığı mektup beklenen gerçektir. Fakat eğer Drogo hislerini, arzularını ve yaşadıklarını annesine birebir anlatmış olsaydı annesini endişelendirirdi. Sonuç olarak Drogo atandığı Bastiani Kalesi'nde umduğunu bulamamış düş kırıklığıyla saf gerçeğe diğer bir deyişle gerçeküstü bir konuma ulaşmış ama annesini kırmamak için gerçeği ve gerçeküstünü birbirinden ayırmıştır. Bu durumu ayırt etmek için gerçeğin ve gerçeküstücülüğün farkında olmak gerekir.

Drogo'nun tanık olduğu ve yaşadığı gerçek, annesine yazdığı mektupta tam olarak bulunmadığı için gerçeküstü bir boyuta ulaşır. Buzzati'nin *Tatar Çölü*'nde dikkat

çekmek istediği yerlerden biri de budur: gerçeğin farkına daha iyi varmak için kuralların olmadığı, aklın egemenliğini yitirdiği bir düş dünyasını yani gerçeküstü bir dünyanın ayırımında olmak gerekir. Tıpkı Buzzati'nin *Sarp Kayalık* tablosunda olduğu gibi:

Sarp Kayalık, Buzzati, 1952 (Buzzati, 2016: 67)

V. Dino Buzzati'nin *Tatar ölu* Adlı Romanındaki Gerçeküstü Ögeler

Dino Buzzati, gerçeküstücülüğün doğduğu coğrafyadan farklı bir coğrafyada dünyaya gelmiş olmasına karşın verdiği yapıtlarla yalnızca İtalyan edebiyatına değil Dünya edebiyatına da önemli katkılar vermeyi başarmıştır. Bununla birlikte faşist dönemde yaşayan birçok İtalyan yazarın da Dünya edebiyatına katkı vermiş olduğu yadsınamaz. Elio Vittorini gibi yazarlar bu açıdan bakıldığında önemli yere sahiptir.

Dino Buzzati'de faşist dönemde kaleme almış olduğu romanlara bakıldığında çok sert olmadan gerçeğe yumuşak ve ılımlı bir başkaldırı görülür. Kuşkusuz bu durumun sebebi yazarın edindiği deneyimler, okuduğu yapıtlar ve teorilerdir. Yumuşak olması yazarın tarzı ile ilişkili olmakla beraber dönemin faşist anlayışının getirdiği baskı ortamıdır. İtalya'da edebiyat ve sanat üretimi sıkıntılı bir süreç yaşar. Örneğin, böyle bir ortamda Elio Vittorini gibi fikirleri çok keskin ve aşağılayıcı yazmak son derece ciddi sorunlar doğurabilir. Buzzati bu durumun farkındadır ve politik polemiklerden uzak durmayı seçer. Ancak yazarın tamamen dünyadan soyutlandığını ifade etmek kolay değildir. Çünkü yaşamının bir bölümünü askerlik yaparak geçirmiş ve çeşitli muharebelere tanıklık etmiştir. Ayrıca yazarın mesleği gazeteciliktir. Gazeteciliğin vermiş olduğu merak duygusu yazarı aşılması güç dağlara sürükler ve yazar romanlarını da bu yönde yazmayı seçer.

Tatar ölu gerçek açıdan bakıldığında sonu gelmeyen umutsuzluk okyanusu olarak görülebilir. Ancak gerçeküstü açıdan bakıldığında seraplara ve hurmalara rastlanabilir çorak bir alan olarak değerlendirilir. Dolayısıyla birey moralini bozmak yerine sadece anı yaşayarak geleceği ve geçmişi düşünmeden içinde bulunduğu durumun farkına daha iyi varabilir. Yani gerçeküstücülükte birey ilerler ama bu eylemi yapmaya çalışırken aşılması güç engelleri geçebilmek için acele etmez.

Buzzati, sömürgeci ve faşist bir dönemin içinde bulunan Avrupa’da, *Tatar Çölü* romanını kaleme alarak bir yerde Tatarları Avrupa’dan üstün göstererek evrenselliğe bir adım atar. Tarih boyunca Avrupa’yı tehdit eden toplumlar ve devletlerin çoğu doğudan gelmiştir. Kavimler göçü ile beraber Hunlar daha sonra, Moğol istilaları ve Osmanlı Devleti’nin Avrupa’da elde ettiği topraklar bunlardan bazılarıdır. Bununla beraber Tatarları diğer toplumlardan ayıran bir özellik vardır: “14. Yüzyılda şimdiki Ukrayna sınırları içinde kalan Kaffa’yı kuşatan Tatarlar vebadan ölmüş insan cesetlerini şehrin surlarından içeri atarak salgın oluşturmaya çalışmışlardır” (Akova, 2002: 250). Görüldüğü gibi, Tatarlar Avrupa’da veba salgının baş sorumluları olarak görülmüşlerdir. Çünkü Ortaçağ’ın en kötü hastalıklarından biri vebadır. Bilindiği üzere, veba Avrupa’da milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır. Tatarlar işgal ettikleri kaleleri daha kolay ele geçirmek için veba taşıyan cansız bedenleri mancılık aracılığıyla kalenin içindeki askerlerin üzerine atarlar. Zamanla veba yayılır ve ticaret gemileriyle ve kervanlarla Avrupa’ya kadar ulaşır. Veba bu sayede yıllarca insanlığa acı çektirmiştir. Belki de, veba ile düşmana hücum ederek Tatarlar biyolojik silahın temelini de atmışlardır. Kuşkusuz bu durum dünya biyolojik silah tarihi için de önem taşır. Tatarların buradaki önemi edebiyat dünyasına yansımıştır. Çünkü Avrupa o dönemde karışık olmasına rağmen İtalya ve Almanya Avrupa’nın iki güçlü ülkesidir. Böyle bir zamanda çeşitli baskılara rağmen Buzzati kendi duygu ve düşünce dünyasından uzaklaşmamış ve insan yaşamının çevresindeki görünen tehlikelerin dışında görünmeyen çok daha büyük tehlikeler tarafından kuşatıldığını farklı bakış açılarıyla anlatmaya çalışmıştır.

Değişen bir dünya, gelişen ülkeler ve gizli tehlikeler söz konusudur.

“Modernizm, her şeyden önce akla ve gelişmeye dayalı bir dünya tasarımının insanlığı daha iyi bir geleceğe ulaştıracağı

varsayımı üzerine kurulmaktaydı ancak yirminci yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ile birlikte başta Avrupa olmak üzere Batı uygarlığı, aklın ürettiği rasyonalist dünya tasarımı ve insan eliyle üretilen uygarlık düzeyini yeniden sorgulamaya başladı.” (Kurt, 2011: 1463-1475)

Böyle bir düzende aklın üzerine kurulmuş olan Batı uygarlığı da eleştirilmeye başlanır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu sorgulama daha da artar. İnsan ruhunun önemini akıl her zaman çözüme ulaştıramaz. Bu durum edebiyata da yansır. Aklın ortaya koyduğu sistem her zaman insanı mutlu etmeye yetmez. Dolayısıyla akıl yerine yeni arayışlar, insanın ruhunu da mutlu edebilecek bir düzen, yani aklın denetiminde kalan bir sistem yerine tamamen insan ruhuna hitap eden yapıtlar yazılmıştır. *Tatar Çölü* de bu duruma iyi bir örnek oluşturur. Drogo’nun yaşamı aslında bütün insanlığın ortak sorunudur. Baskı döneminde yaşayan insan demir parmaklıkları olmayan bir hapisanededir.

Dino Buzzati yapıtlarıyla sadece bir birey veya bir topluma değil, aynı zamanda tüm toplumlara örnek olabilecek düşünceler sunmayı ve duygular yaratmayı amaçlamıştır. Kuşkusuz kaleme aldığı yapıtlarda karşı tarafı da kırmadan ılımlı bir başkaldırı vardır:

İşte eski tahtalarda direşken bir yaşama isteğinin uyandığı mevsim. Yıllar yıllar önce, mutlu günlerde genç, sıcak ve güçlü bir ağaçtı, dallarda sıra sıra tomurcuklar patlak veriyordu. Sonra ağaç kesilmişti. İşte, ilkbahar gelince, her bir parçasında gene, eskisinden çok daha az olmakla birlikte bir yaşam titreşimi uyanıyor, sanki yüreği çarpıyor. Bir zamanlar yaprak ve çiçek olarak beliriyordu bu uyanış, şimdiyse yalnız belirsiz

bir anıdır, krak eder ve gelecek yıla kadar susar. (Buzzati, 1996:109)

Alıntıda da görüldüğü üzere, Buzzati burada zamanın yıkıcılığına yer verir. Bireyin yaşadığı her an bir öncekinden farklıdır ve birey bunu içinde bulunduğu durumun farkına vardığı zaman anlar. Savaş sonrası faşist dönemde insanların bir sonraki zamanı sabırla bekleyişi doğal bir durumdur. Baskı döneminde insanların sabır ve umutla bekleyişi yapıta da yansımıştır. Her bekleyiş daha sonra gerçekleşecek bir eylemin habercisidir. Bir bekleyiş sırasında gerçekleşecek eylemin zamanını ve mekanını bilmek güçtür. Bu dönemde insanlar daha iyi günlerin düşünüyormuşlardır. İnsanların yaptığı bu eylemde onların düş dünyalarını geliştirmesine yardımcı olmuştur. Gerçeküstücülüğün temelinde yatan en önemli unsurlardan biri düşüdür. Ayrıca XX. yüzyılın ilk yarısı incelendiğinde düş dünyasında bilimin önemini yitirmeye başladığı görülür. Çünkü icatlarla yaşamı kolaylaştıran pozitivism ve rasyonalizm, zaman içinde insanın düşüncesine kadar inmiş, doğadan koparmış ve ruh durumunu olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Savaş ve ego, bilimle birleştiğinde ölüm dağıtan bir makineye düzene dönüşmüştür. İnsanlar bu durumu akıl ve mantıktan kaçarak aramışlardır. Buzzati’de bu duruma eleştirel açıdan bakmış ama ılımlı bir yol izlemiştir. Ayrıca dönemin baskısından rahatsız olan insanların sayısı oldukça fazladır. Kitabın kaleme alındığı döneme ve alıntıya bakıldığında zamanın ne kadar değişken olduğunu görmek son derece doğaldır. Gerçeküstücülüğün İtalya’da ortaya çıkışı belki de bu baskı ortamıdır. Çünkü gerçeküstücülüğün ortaya çıktığı ülke olan Fransa’da da savaş sonrası siyasi ve toplumsal baskı söz konusudur.

Bir yapıtın önemini anlamak için o yapıtın yazarının etkilendiği farklı kültür, akım, yazar, ressam ve birçok yapıt hakkında bilgi sahibi olmak elzemdir. Lakin bu

çalışmanın temel amacı yazarın *Tatar Çölü* yapıtından yola çıkarak gerçeküstücülüğü araştırmak olduğu için yazarın gerçeküstü yanı ile sınırlandırılmıştır.

İnsan yaşamında bulunan demir parmaklıklar insanın sistemin bir ürünü olmasına insanın ruhuna asla sahip olamaz. Sistem bu durumun tersi düşündüğü için insana bu şekilde davranır ve insana yaptırdığı bütün eylemlerde insanın ruhunu dikkate almaz. Bunun sonucunda insanın içinde bir yıkım olduğu gibi yaşamını derinden etkileyecek sonuçlar ortaya çıkar. *Tatar Çölü*'ndeki Drogo karakterinin içinde bulunduğu da tam olarak budur: kapalı bir ortamda yıllarca süregelen sonsuz bir arayış ve umutsuzluk çizgisinde bir yaşam mücadelesi.

Tatar Çölü'nde Drogo bir çölde bulunabilir. Buna ek olarak *Tatar Çölü*'nü okuyan kişi bir ormanın içinde de olabilir. Ama ormanın içinde bu kitabı okuyan kişi okudukça bir sistemin içinde olduğunu anlayacak ve gerçeğin çölünün içinde kendini iç dünyasına çekilmeye zorlandığının farkına varacaktır.

Okuyucunun kendi iç dünyasına çekilmeye zorlanması sistemin isteğidir. Çünkü XIX. yüzyılın ikinci yarısında işçi sınıfının çektiği sıkıntılar edebiyata da yansımış ve bu sıkıntılar edebi yapıtları etkilemiştir. Bu durum Buzzati'nin benzetildiği Franz Kafka'da da görülebilir. Bu fiziksel ve ruhsal şartların zorluğu bireyi iç dünyasına çekilmeye zorlar. Kuşkusuz bu durum bireyin ruhunu derinden etkiler. Gregor Samsa elinde olmayan sebeplerden ötürü bir sabah uyandığında hamam böceğine dönüşür:

Bir sabah tedirgin düşlerden uyanan Gregor Samsa, yatağında devasa bir böceğe dönüşmüş buldu kendini. Bir zırh gibi sertleşmiş zırhının üzerinde yatıyor, başını biraz kaldırıncaya biçiminde katı bölmelere ayrılıp bir kümbet yapmış kahverengi karnı görünüyordu; bu karnın tepesinde yorgan, her an kayıp tümüyle yere düşmeye hazır, ancak zar zor tutunabilmekteydi.

*Vücudunun kalan bölümüne oranla acınacak kadar cılız bir sürü
bacak, ne yapacaklarını şaşırması, gözlerinin önünde çaresiz
titreyordu. (Kafka, 2011: 5)*

Yukarıdaki alıntı Kafka'nın en önemli yapıtlarından olan *Dönüşüm*'ün giriş paragrafıdır. Bu yapıt 1915 yılında yayımlanırken gerçeküstücülük resmi olarak ortaya çıkmamıştır. Gregor aslında dönüştüğü forma pek şaşırılmaz. Çünkü bu beklediği bir durumdur. Beklentinin insanları ne kadar kötü durumlara götürdüğünü Kafka okuyucuya aktarır. Yukarıdaki alıntıya gerçeküstü açıdan bakıldığında Freud'un süblimasyon teorisi görülür (bu teori daha önce açıklanmıştı). Yani beklentinin sonucu düşkünlüğüdür. Dolayısıyla Kafka normalden farklı davranarak okuyucunun farkındalığını artırır ve okuyucuyu kitabı okumaya çeker. Bu durumda gerçeküstü üslubun bir ürünüdür.

Buzzati'de gerçeküstücülüğü kullanır: romanın içinde küçük ve büyük gerçeküstü öğeler vardır. Nitekim gerçeküstücülüğü bilen okuyucu romana göz attığında bu öğelerin farkına varmakta zorlanmayacaktır: “*Vadi daralmış, kale dağ yığınları ardında gözden gitmişti.*” (Buzzati, 1996: 9). Bu alıntıda yazar aslında gerçeküstücülüğü işaret eder. *Nadja*'da benzer bir alıntı olduğunu görmek şaşırtıcı olmaz: “*Bu sabah kalkarken, burada aktarma gereğini duymadığım, oldukça rezilane bir rüyadan kendimi sıyırma her zamankinden daha fazla zorluk çektim, nedeniyse, büyük ölçüde, bu konunun alabildiğine dışında bazı konuşmalara dayanmasıydı* (Breton, 1992: 46). Gerçeküstücüler dilin, bireyin gerçek duygu ve düşüncelerini gözler önüne sermediğine inanırlar. Yani dil aklın denetiminden çıkmadığı sürece özgür olamaz ve kendini ifade edemez. Yukarıda yer verilen iki alıntı göz önüne alındığında konuların birbirinden tamamen farklı ama sonucun benzer olduğu görülür. Gerçeküstücülüğe göre iki alıntıda da dil, yazarın kendi ifadesi saf bir şekilde okuyucuya aktarmakta başarısız olmuştur.

Tatar ölü'nden verilen alıntıda kale aslında dağ yığınları arasında gözden gitmemiştir ya da kaybolmamıştır. Kale ve Drogo'nun arasında dağlar vardır. Dolayısıyla kalenin yerinde bir değişiklik ya da bir kaybolma söz konusu değildir. Gerçeküstücülük insana değer verir ama insanın yarattığı değerleri kaldırır. Yani burada eleştirilen Buzzati değer dilin ve gramerin bizzat kendisidir. Gerçeküstücülüğün üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de böylece gözler önüne serilir: iletişimsizlik. Böylece okuyucu üzerinde yeni bir farkındalık ortaya çıkar. Breton bununla da kalmayıp dil ile oynamaya karar verir: "*alabildiğine dışında bir konuşma*" (Breton, 1996: 9).

İlk bakışta son derece derin, kapalı ve sofistike bir ifade göze çarpar ve bir kez okuyarak geçilir. Dahası birkaç kez daha okunduğunda işler daha da karışır ve en sonunda okumaya devam edilir. Yazar burada yaşamın görüldüğünden çok daha derin olduğunu vurgular. Dolayısıyla yaşam o kadar zengindir ki kişinin ömrü bu zenginliklerin her birini elde etmeye yetmez. Böylece birey ayrıntılara yer vermeden yaşamı gelişine yaşmalıdır. Breton Buzzati'den daha sert bir yazar olarak değerlendirilir. Bunun sebepleri içinde buldukları coğrafyaların sosyal, siyasi ve kültürel statüsünü ifade ederek sıralanabilir. Ayrıca her insan bir değerinden farklıdır. İlk alıntıda doğaya verilmiştir ve insana yer verilmemiştir. Bu durum gerçeküstücülüğün insana verdiği önemle karıştırılmamalıdır. Burada ifade edilmek istenen gerçeküstücülükte alışılmışın dışında sözcükler kullanılarak iletişimsizliği körüklemesidir. Bu durum da bireyleri birbirlerinden uzaklaştırır. Dolayısıyla yukarıda verilen alıntıya dayanarak *Tatar ölü*'nde geçen gerçeküstü öğelerden biri dağ yığınlarıdır.

Gerçeküstücülükte iletişimsizlik ve saf düşüneyi arayış, sözcükleri birbirine karıştırarak gözler önüne serilir. İnsanlar içinde buldukları durumu ifade etmekte zorlanırlarken bir dünya savaşı geçirmişlerdir. Kuşkusuz iletişimsizlik insanları

birbirinden uzaklaştırır ve yıkıcıdır. Gerçeküstücülükte kötüye giden bir duruma oyun oynayarak, gülerek veya susarak cevap verir. Söz konusu alıntıların ortak özelliklerinden biri de budur: iletişimin toplum üzerindeki önemi.

*Tatar Çölü'*ne genel olarak bakıldığında Drogo'nun yaşadıklarının düş ve gerçek arasında bir çizgide geçtiği görülür. Çünkü Drogo her ne kadar subay olmayı başarıp görevine başlasa da çalıştığı yer kendisini mutlu etmeye yetmez. Bir kapı kapandıktan sonra yeni bir kapı açılır. Ama önemli açılan kapıdan geçmeyi başarmaktır. Drogo bu kapıların içinde kendini sonu gelmeyen bir beklenti ırmağının içinde bulur. Drogo çölün ortasındaki sınır kalesine gelir gelmez kente özlem duymaya başlar ve bir an önce kent dolaylarında bir göreve getirilmeyi bekler:

“Dört ay mı?” dedi Drogo. Hemen çekip gidebilme düşüncesine kendini alıştırmış olduğundan biraz, düş kırıklığına uğramıştı.

“Evet, dört ay,” dedi Matti. “Bu çok daha doğru bir şey olur. Açıklayayım size: yılda iki kez burada herkes bir hekim yoklamasından geçer, zorunludur. Bir sonraki yoklama dört ay sonra olacak. Sizin için en iyi çözüm budur gibi geliyor bana. Raporunuz, Kalede kalmasına olanak yoktur, doğrultusunda verilecektir. İsterseniz bunun sorumluluğunu ben üzerime alabilirim. Kesinlikle rahat edebilir içiniz.” (Buzzati, 1996: 21)

Her bireyin bir düş dünyası vardır. Birey düş dünyasını gerçeğe dönüştürdüğünde mutlu olur. Burada Freud'un süblimasyon teorisi göze çarpar. Yani düş, beklenti, düş kırıklığı ve ondan sonraki süreç insanın yaşamında meydana gelen oluşumlardır. Ne yazık ki Drogo'nun başına geldiği gibi insanların büyük bir bölümü düşünüyü gerçeğe dönüştürememiştir. Dolayısıyla düş kırıklığından sonraki süreç son derece önem taşır. Çünkü düş kırıklığı çukurun en dip noktasıdır. Birey, en dip noktada acı gerçek ile

karşılaşır. Birinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası baskıcı dönemde de insanlar sürekli olarak bir beklenti içindedirler. Bu beklenti insanları yaşama bağlayan umuttur. Bu beklenti sistemin çıkarıyla uyduğu zaman gerçekleşmesi fazla uzun sürmez. Ancak sistemin çıkarına ters düştüğü anda gerçekleşmesi zaman alır ya da hiç gerçekleşmez. Dolayısıyla *Tatar Çölü*'nde Buzzati'nin Freud'dan yararlanmadığını ifade etmek güçtür.

Drogo'nun çevresinden gördüğü saygı kendisini mutlu etmeye yetmez. Çünkü yaşamı sistem içinde kötüye gitmeye mahkumdur. Dolayısıyla otuz yıllık bekleyiş Tatarları dost yapar. Bekleyiş ihtimaller evrenini genişletir. Diğer bir deyişle bekleyiş süresi ne kadar artarsa ihtimaller evreni de o kadar genişler. Çünkü bekleyiş sırasında birey sürekli düş dünyasına yeni anlamlar ve nesnelere yükler. Bunun sonucunda düş dünyası son derece geniş bir birey ortaya çıkar.

Tatar Çölü'nün başında Drogo'nun yaşadığı düş kırıklığı Drogo'nun roman boyunca Bastiani Kalesi'nde kalmasını sağlar ve bu durum Drogo'nun ihtimaller evrenini genişletir. Drogo'nun içinde bulunduğu böyle bir düzende beklemekten başka çare yoktur. “*Ah, yol olduğundan, hızlı geliyorlar, ben derim ki iki gün sonra buradadırlar, en çok iki gün sonra...*” Drogo, ‘*Allah kahretsin şu yatağı,*’ dedi kendi kendine” (Buzzati, 1996: 159)

Yaşam Drogo'yu gündüz düşü görmeye zorlar. Kalede kalmaya karar verdiğinde gündüz düşü başlar ve Tatarlar gelinceye dek devam eder. Tatarlar geldiğinde, Drogo gündüz düşünden uyanır. Gerçeküstücülüğün amaçlarından birinin düş ve insan faktörünü kullanarak birey üzerinde farkındalık oluşturmak olduğu daha önce ifade edilmişti. Yukarıda yer verilen ifadelerin ışığında roman üç bölüme ayrılabilir: Bastiani Kalesi'ne vardığında Drogo'nun kente dönmek arzusu, Drogo'nun düş kırıklığı sonrası kalede kalması (gündüz düşünün başlangıcı), Tatarların gelişi (gündüz düşünden uyanış).

Gerçeküstücülükte Tanrı yoktur ama arayışta olan bir birey olduğu daha önce ifade edilmişti. Bu nehir ya denize dökülerek yaşam bulur ya da yolunu ararken kurur ve yaşamını yitirir. İnsan yaşamı da aynı şekilde rastlantısal ilerler. Tedbirli yaşamın kısa vadede veya uzun vadede bireye olumlu yansımaları vardır. Ama tedbir bireyin yaşamı ertelemesine sebep olur. *Tatar Çölü*'nde ise Drogo Bastiani Kalesi'ne girdiğinde bir haç görür (söz konusu haç figürünü yapıttan uyarlanan filmde de görmek mümkündür.). Burada askeriye'nin dinsel öğelere ne kadar bağlı olduğu vurgulanır. Ama romanın sonunda kötüye giden Hristiyanlık ve batı uygarlığı ezilmekten kurtulamaz. Buzzati kitabında yer ve yön bilgisi vermemiştir. Yapıtta Drogo'nun ait olduğu ülke "Kuzey Krallığı" olarak geçer. Coğrafi açıdan incelendiğinde Tatarlar Avrupa'nın doğusunda yer alırlar. Dolayısıyla kale son derece tehlikeli topraklar içinde bulunmaktadır. Bütün bu tespitlerin ışığında Tatarların doğu yönünden geleceği açıktır. Gerçeküstücülerin Hristiyanlık ve batı uygarlığını reddettikleri daha önce açıklanmıştı. Tatarların burada gerçeküstü bir rol üstlendikleri bir kez daha ortaya çıkar. Burada gerçeküstücüler baskıyı ve aklın egemenliğinde icat edilen değerleri benimseyen Hristiyanlığa ve batı uygarlığına karşı Tatarların yanında durmayı seçerler.

Gerçeküstü romanları okurken genelde okuyucu "nasıl oluyor da" sorusunu sık sık sorar. Aslında, okuyucunun bu soruyu sormasından daha doğal bir şey yoktur. Çünkü garip eylem, tutum ve davranışlar gerçeküstücülüğün temelini oluşturur. Gerçeküstücülüğün böyle bir yol izlemesinin temel sebebinin Dada hareketi olduğu daha önce ifade edilmişti. Bu duruma gelmesinin temel sebeplerinden bazıları, bilinçli ve üzgün aydın bir kesim, Birinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası bütün Avrupa'yı sarsan baskıcı dönemdir.

Böyle bir dönemde yaşayan insanların garip ama savaşın ve baskının getirdiği şartlardan ötürü son derece doğal davranışlarını inceleyen aydın ve bilinçli bir kitle bu

eylemleri sanata ve edebiyata dökmei başarmışlardır. Bütün bu eylemler de Dada hareketine ve ardından gerçeküstücülüğün oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Hikayenin özüne bakıldığında, *Tatar Çölü* Drogo'nun çölün ortasında Tatarları bekleyen bir kaleye atanması ile başlar. Yani savaş daha önce deneyimlenmiştir. Tatarları daha deneyimleyen kale şimdi bekleyişe geçip yeni bir savaşa hazırlanmaktadır. Drogo'nun özgürlüğü kısıtlıdır. Drogo kendini daha fazla kaleye bağlar.

Tatar Çölü ise baskıcı bir yapıdan sıyrılmaya gayret eden bir gerçeküstü bir yaklaşım görülür. *Tatar Çölü* ve *Sirte Kıyısı* karşılaştırıldığında, iki kitabında basım yılları göz önüne alındığında (*Tatar Çölü* 1940, *Sirte Kıyısı* 1951 yılında çıkmıştır), baskı ve özgürlük ortamındaki farklar göz önüne çıkar. İki romanda da bir bekleyiş havası hakimdir. İki romanda da bekleyiş, sistemin varlığını hissettirdiği bir ortamdan ziyade artık zaman içinde aklın denetimini yitirdiği bir hava da gerçekleşir. İki bekleyiş de alışılmışın dışındadır. Çünkü ikisi de gereğinden fazla zaman almaktadır. *Tatar Çölü*'ndeki düşmanı bekleyiş yıllarca çölün ortasında küçük bir kalenin içinde sürer.

Tatar Çölü'nde sürekli olumsuz yöne hareket vardır. Yani bu duruma meydana gelecek olayların öncesinde yaşanan sessizlik de denilebilir. Sonu gelmeyen sessizlik havası insanları tedbirli olmaya ve yaşamı ertelemeye teşvik eder. Drogo yaşamı ertelemeye devam eder. Diğer bir deyişle Drogo mevcut gerçeği kabul eder: “*Gel gör ki Drogo'nun yaşayışı durmuştu. Aynı gün, aynı şeyler yüzlerce kez yinelenmiş, ama ileri doğru tek bir adım atılmamıştı.*” (Buzzati, 1996: 60) Belki de Drogo, gerçeği aşmayı düşünmüştür, ama Buzzati, faşist dönemin baskıcı yapısını göz önünde bulundurarak, kişisel iradeyi Drogo'ya vermek yerine daha yumuşak davranıp kaderini yöneticilerin eline bırakır. Yukarıda ifade edilen karşılaştırmanın ışığında Aldo'nun Drogo'ya göre çok daha gerçeküstü bir yaklaşımı olduğu söylenebilir. Bu durumun sebebinin iki ülke

arasındaki toplumsal, politik ve kültürel farklar olmakla birlikte dönemsel ayrılıklar olduğu da ifade edilmişti. Buzzati'nin askeri ortama tanıklık edip şartlara yenik düşmesi belki de yazarı biraz daha yumuşak olmaya teşvik etmiştir. Buzzati de Gracq, Breton ve Apollinaire gibi bir toplumun içindeki bireye odaklanır. Tatarlar doğuda bulunan bir toplumdur. Buzzati gerçeküstücülün haklı olduğunu batı uygarlığını tehdit eden doğu uygarlığıyla ifade eder. Roman boyunca olmayan Tatarlar bile düşsel bir işlev kazanıp Drogo'nun ihtimaller evrenini genişletmeye yeter. Daha önce de ifade edildiği gibi Buzzati Drogo'ya ılımlı bir kişilik yükler.

Drogo otuz yıl bir düşmanın gelişini düş dünyasında yaşar ama otuz yılın sonunda bir gün yatalak olur. Artık elli dört yaşındadır ve doktorlar karaciğer rahatsızlığı teşhisi koymuşlardır. Drogo'nun otuz yıllık bekleyişin sonu Tatarları göremeden eve dönmektir. Ama daha önce de ifade edildiği gibi Tatarlar Drogo'nun ödülü olacaktır. Çünkü sonu gelmeyen bekleyişin ilacı Tatarlardır. Ancak Freud'un süblimasyon teorisi burada da gözümüze çarpar. *Tatar Çölü*'ndeki ikinci büyük düş kırıklığı kendini gösterir. Böylelikle gerçekte düşman olan Tatarlar, imgesel ve gerçeküstü bir boyut kazanarak Drogo'nun düş dünyasını ve ihtimaller evrenini zenginleştiren bir duruma gelirler:

Drogo'nun içini korkunç bir hırs kapladı. Düşmanları beklemek için yaşamının en iyi yıllarını, olanaklarını gözden çıkarmış olan onu, otuz yılı aşkın bir süredir hep bu tek inançla beslenmiş olan onu, demek tam şimdi, sonunda savaş kapıya geldiği sırada kovuyorlardı, öyle mi? (Buzzati, 1996:163)

Buzzati, Drogo'nun yaşadığı bu düş kırıklığını ılımlı bir şekilde gözler önüne serer. Yaşam Drogo için bir yıkıntı durumuna gelir. Çünkü tüm yaşamını düşmanı beklemeye adanmış bir kişinin düşmanı göremeden kaleden ayrılışı düş kırıklığının en büyüğüdür.

Fakat bundan sonraki süreç Drogo için daha farklı gelişir. Daha önce de belirtildiği üzere Freud, düş kırıklığından sonraki sürecin düş kırıklığından önceki sürece göre çok daha önemli olduğunu vurgular. Çünkü düş kırıklığından sonra gelişecek tüm olaylar hem birey tarafından hem de yaşamın bizzat kendisi tarafından düş kırıklığı deneyimlenmiş olarak yaşanacaktır. Bundan sonra saf düşman Drogo'yu ziyaret etmekten çekinmez.

Gerçeküstücülüğün kurucusu André Breton da bu durumu önceden görmüş ve bu durumu ifade etmekten çekinmemiştir: “*Günlerimizin ötesini istiyoruz, alacağız*” (Camus, 2018: 123). Yaşam bireye her zaman istediğini vermez. Ama birey kendi arzularını kendi yaşam dünyasında eksiksiz gerçekleştirir. Kuşkusuz André Breton bu cümleyi kullanarak insanoğlunun arzularının gerçekleşmediği ve bu durumun insanoğluna ne kadar zarar verdiğini vurgular. Bu yüzden André Breton evden çıkarken yangın merdivenini kullanır. Günlük yapılan rutin işlerin sistemin koyduğu kurallar çerçevesinde yapılışı, bunun sonucunda doğan birinci dünya savaşı ve savaş sonrası Avrupa’da ortaya çıkan baskıcı rejim gerçeküstücülüğün doğuşuna sebep olmuştur. Lakin gerçeküstücülükte de bir düzen vardır. Nitekim gerçeküstücülükte toplumsal sorunların çözümünü komünist düzende arar.

Buzzati de *Tatar Çölü*’nde toplumdaki sınıfsal farklılığın getirdiği yıkıcı sonuçları roman boyunca aktarır: “*Drogo, görevin sorumluluğunu düşünüyorsa da, kafası Angustina’yı gördüğü düşünle doluydu*” (Buzzati, 1996: 64) İnsan zaman için bir robot haline gelir. Çünkü sistemin içinde insan arzu ettiği noktaya ulaşamaz. Hatta sistem insanın düş kurmasına engel olur. Romandaki sonsuzluk “çöl” ile sınırlandırılmıştır. Denizler, ormanlar ya da bireyin içini huzurla ve umutla dolduracak bir sonsuzluk bu sınırlamanın dışındadır. Dolayısıyla sonsuzluğu bile Buzzati sınırlar:

Bu arada zaman hızla akıyordu, zamanın sessiz vuruşları, yaşamı gittikçe daha hızlı sürükleyip götürmekteydi, bir an bile durma olasılığı yoktu, geriye bir kez olsun bakmak için bile. İnsanın “Dur, dur!” diye bağırası geliyordu, ama boşuna olurdu. Hepsi, hepsi hızla kaçıp gider, insanlar, mevsimler, sisler... taşlara yapışmak, bir kayanın tepesinde karşı koymaya çalışmak, boştur, yorgun parmaklar çözülür, kollar kıpırtısız düşler, yavaş görünmesine karşın, hiç durmadan hızla ilerleyen ırmağa kapılır, sürüklenir gider. Drogo günden güne bu gizemli yıkılışı hissediyor, boşuna onun yolunu kesmeye, önlemeye çalışıyordu. (Buzzati, 1996: 144)

Drogo'nun içinde bulunduğu bu durum kesinlikle insanın kaderini belirleyen yolunu bulmaya çalışan bir nehirle ilgilidir. Drogo daha iyi günler bekler. Bu günlerin gerçekleşmesi için bekleyişin süresi her geçen gün biraz daha artar. Drogo fırtına önceki sessizliği sona ermesi ve arzusunun gerçekleşmesi uğruna sarf ettiği bekleyiş yüreğine kadar işler: *Gerçeküstü bekleyiş o kadar derinde olur ki bireyin yüreğine kadar iner* (Soldini, 1998: 165). Mutlak gerçeğe varmadan önce asla bir sonuç elde etmek olası değildir. Bekleyiş bir mücadeledir. Düş dünyasına bu kadar önem bir akımın da bekleyişi kuşkusuz düş dünyasının değeri kadar fazladır. Bu alıntıdan da yola çıkarak André Breton ne kadar haklı olduğu gözler önüne serilir. Drogo'nun iyi günleri o kadar azalmıştır ki Tatarların gelişi ona verilebilecek en büyük hediyedir. Breton düş dünyasını sınırlayan sistemi böylelikle eleştirir. Drogo'nun en büyük bu sonu gelmez bekleyişi olabildiğine derinleştirerek ihtimaller evrenini büyütme ve Tatarlarla karşılaşmaktır.

Bilindiği üzere, *Tatar Çölü*'nde gerçek düşman Tatarlardır. Ancak gerçeküstü düşman insanın içinde bulunduğu koşullar, zaman, sistem ve kısacası insan ruhunu sarsan bütün unsurlardır. Dolayısıyla gerçeküstü dünyada Tatarlar dost olur. Çünkü savaş bu baskı ortamını sonlandıracak yegane unsurdur. Ayrıca Tatarların, coğrafi açıdan incelendiğinde, Avrupa'ya göre doğuda bulunduğu gerçeküstücülüğünde Hristiyanlık ile beraber usçu düşünen batı uygarlığını da eleştirdiği daha önce de ifade edilmişti.

Tatar Çölü'nde düş dünyasının gerçekle kaynaşma arzusu bireyin mutluluğunun en önemli aracıdır. Fakat yaşam koşulları bireye istediğini vermez. Dünyadaki insanların çoğu düş dünyasını gerçeğe dönüştüremediği için mutlu olmaz. Ama daha önce ifade edildiği gibi baskı ortamı olmasaydı belki de gerçeküstücülük ortaya çıkmazdı. Drogo yaşamı boyunca istediği sadece Tatarlarla karşılaşmaktır: “*Her zamanki gibi, günbatımıyla, Drogo'nun ruhunu bir çeşit şiir dolu canlılık kaplıyordu. Umutlar saatiydi bu. O da uzun nöbet saatleri boyunca birçok kez kurduğu, her gün yeni ayrıntılarla zenginleştirdiği yiğitlik hayallerine dalıyordu.*” (Buzzati, 1996: 65) Fakat yaşam o kadar acımasızdır ki ılımlı Dino Buzzati bile gerçeküstücülükten uzak durmamak için böyle bir yol izlemek zorunda kalır.

Baskıcı dönemde olumlu bir sonuç yoktur. İnsan doğduğu ilk andan itibaren iyi olmaya eğilimlidir. Çünkü olumlu sonuç insanın bilinçaltının gelişimine ve sonuçta mutlu toplumlar ve ülkeler ortaya çıkar. Fakat ülkeler arasındaki rekabet, ekonomi, politika ve benzer unsurlar toplumlar arasındaki çatışmayı körükler. Bu durumda da ülkeler kendi çıkarlarını korumak için bir savaşıma girerler. Bu savaşımında ülkeler toplumları oluşturan bireylerin bilinçaltını gözden kaçırmaları. Aslında bu son derece doğal bir süreçtir. Ama eğer bu durumu dile getiren insanlar görmezden gelinirse o zaman tepki son derece doğaldır. Kuşkusuz gerçeküstücülükte bu durumu açıkça dile

getirir. Gerçeküstücülüğün toplumsal sorunların çözümünü komünizmde aradığı bir gerçektir. Çünkü gerçeküstücülüğün doğduğu ortam kapitalist bir ortamdır.

“İşçi sınıfının burjuvaziyle savaşımının geçmek zorunda olduğu çeşitli gelişim aşamalarında, her zaman ve her yerde bütün bir hareketin çıkarlarını temsil ederler” (Marx, Engels 2008: 65). Görüldüğü üzere Karl Marx ve Friedrich Engels komünizmin insanlığın büyük bir bölümüne yani işçi sınıfına hitap ederken yalnızca bir ülkeyle sınırlı kalmaz, bütün dünyaya hitap eder. Dolayısıyla işçi sınıfının özgürlüğü ve evrensellik gerçeküstücülüğün de önemli amaçlarından biridir. Gerçeküstücülük edebi bir akım veya sanatsal bir yaklaşımdan öte bir yaşam felsefesidir. Temel amaçlarından biri başkaldırı olduğu için kapitalist düzen içinde komünizmi benimsemesi son derece doğal bir durumdur. Kuşkusuz André Breton ve Louis Aragon gibi gerçeküstücülüğün önde gelen kişilerin Fransız Komünist Partisine girmeleri bu durumun en önemli kanıtlarından biridir.

Dino Buzzati'nin doğrudan keskin sol görüşlü bir karaktere sahip olduğunu ifade etmek kolay değildir. Ancak yapıtlarından gerçeküstücülüğe yer vermiş bir sanatçının komünizme ilişkisi yadsınamaz. Çünkü komünizm gerçeküstücülüğü oluşturan temel hareketlerden biridir. Ayrıca Dada hareketinde de komünist yaklaşımlar söz konusudur. Lenin gibi önemli kişiler de bu harekette yerini almıştır.

*Tatar Çölü'*nde en alt tabakanın göz ardı edilmesi dönemin İtalya'sının ne denli zor durumda olduğuna açıklar. En alt tabaka bulunan Drogo subay olarak üst tabakaya çıkmak için bir savaşım verir. Roman da bu savaşımın sonucuyla başlar. Ama üst tabakaya da çıksa sistem Drogo'yu sınırda daha kötü bir yere gönderir: çölün ortasındaki yalnız bir kale.

Ah, daha yolu çok uzaktı. Kimbilir daha kaç saat yol gidecekti.

Atı da yorgunluktan bitmişti. Drogo büyülenmiş gibi, gözlerini

Kaleden ayıramıyor, ulaşılması neredeyse olanaksız, dünyadan soyutlanmış bu uzak yapıda çekici bir yan bulunup bulunamayacağını kendi kendisine soruyordu. Ne gibi sırlar gizliyordu acaba? Ama görebildiği son anlardı bunlar. Son güneş ışığı da uzaktaki tepeden ağır ağır çekildi, sarı burçların üzerini, inmekte olan gecenin mor perdeleri örttü. (Buzzati, 1996: 9)

Dino Buzzati burada Drogo'nun kaleye yaptığı yolculuğu anlatır. Ancak subay olmasına rağmen Drogo işçi sınıfından koptuğu anda sistem Drogo'ya ağır sorumluluklar verdiği Drogo'nun ruhunu da düşünmeden geçer. Belki de en güzeli en alt tabaka kalmaktır. Çünkü alt tabakada kalmak çeşitli sorumluluklardan uzak durmaya neden olur. Ayrıca sistemin en düşündüğü tabaka alt tabakadır. Bu yüzden Buzzati, Drogo'yu ailesinden koparan ve yeri belli olmayan bir kaleye atanan Drogo'nun içinde bulunduğu durumdan sorumlu tutan kapitalizmi eleştirir. Halbuki Drogo, ailesinden kopmamış ve alt tabakada kalmış olsaydı belki de evlenecektir. Daha güzel bir yaşam sürecektir. Drogo yaşamı olurlarına bırakıp devam etmek istememiştir. “ ‘Burada, Kalede mi kalmak istiyorsunuz? Ne oldu size?’ ‘Ben de bilmiyorum,’ dedi Giovanni. ‘Ama gidememeyeceğim!’” (Buzzati, 1996: 54). Dolayısıyla işçi sınıfının ne kadar önemli olduğu romanın bu kısmında da vurgulanır. Belki Buzzati Marx ve Engels'in toplum hakkındaki fikirlerine göz kırpar.

Drogo'nun üst tabakaya çıkması için verdiği savaşım bir süreliğine de olsa meyvesini verir. Yeni bir görür ve daha iyi muamele görecektir. Ama Buzzati'nin de ifade ettiği gibi bütün bunlar Drogo'nun görebildiği son anlardır. Artık yaşamdan bir gün daha ertelenmiştir. Farklı yerlere gelmek için verilen bütün savaşımın yaşamın ertelenmesine sebep olur. Kuşkusuz bireyin arzuları gerçeküstüçülük için çok önemlidir. Ama

gerçeküstücülükte yaşam, insan ve düş gibi unsurlardan vazgeçemez. Dolayısıyla birey arzularını kendine zarar vermeden gerçekleştirmelidir.

Aynı durum *Tatar Çölü*'ndeki Tatarlar olarak görülebilir. Romanda varlığına kuşkuyla yaklaşılan Tatarlar ihtimaller evrenini genişletir ve düşsel bir değer elde ederler. Dolayısıyla daha önce de ifade edildiği gibi Tatarlar gerçeküstü öğeler olarak kabul edilebilir.

Gerçeküstücülük bu noktada gerçeğin birey üstündeki yansımayı anlayıp normalden farklı davranışları inceleme sanatı olarak düşünmek yerinde olacaktır.

Dino Buzzati romanlarını ve hikayelerini sade bir dil kullanarak bireyi farklı bir dünyaya götürür. Kuşkusuz bu durum yazarın dil kullanımındaki ustalığıdır. Dino Buzzati'nin ustalığı sadece *Tatar Çölü*'ne ait değildir. Lakin, *Tatar Çölü* en önemli romanıdır. Çünkü faşist dönemde kaleme alınmış, öncülü ve ardılı olan bir dönüm noktasıdır. Yazarın dil kullanımındaki ustalığı birçok otorite tarafından kabul edilir:

Dino Buzzati, çağımız İtalyan yazarları arasında kendine özgü görüş ve anlatışı ile gerçek bir ün yapmış sayılı sanatçılardan biridir. Romanlarında olduğu gibi hikayelerinde de gündelik, alışlagelmiş gerçekleri hayattan olduğu gibi aktaracak yerde onlara hiç beklenmedik boyutlar vererek okuru düşünmeyi ilke edinmiştir. Bir çeşit gerçeküstücülüktür denilebilir. Ama bilinen gerçeküstücü yazarlardan da ne kadar başka ve değişik bir tutumu vardır. Öylesine bir gücü var ki Buzzati'nin en inanılmazı, nefesini daraltarak okutur insana (Buzzati 1971: 194).

Buzzati İtalya’da faşist baskının iliklerine hissedildiği bir dönemde gerçekçi bir tutum izlemek yerine gerçeküstü bir tutum izleyerek hem dönemsel gerçeği eleştirmiş, hem de İtalyan edebiyatına katkı sağlamıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi Buzzati bilinen gerçeküstü yazarlardan biraz farklıdır. Çünkü yaşadığı coğrafya, içinde bulunduğu ülkenin toplumsal ve politik yapısı ve yazarın ülke içinde baskıcı tutuma karşı olan duruşu yazarı bilinen gerçeküstü yazarlardan biraz farklı bir yere koyar. Belki de ılımlı bir başkaldırı yaklaşımı Buzzati’yi diğer gerçeküstü yazarlardan ayırır. *Tatar Çölü*’nde görüldüğü gibi Buzzati’nin başkaldırısı oldukça hafiftir. Ama yazar baskıcı rejimi olan tutumunu da ifade etmekten çekinmez. Otuz yıl süren bir bekleyiş başlı başına alışılmışın dışında bir eylem olduğu gibi bu bekleyişten düşmanla karşılaşmadan gitmek ayrıca bir düş kırıklığıdır. Buzzati, romanlarında ve hikayelerinde bu tür oyunları okuyucuyu düşündürmek için oynar:

Karanlıkta diyeceğim ama, karanlık basmamıştır henüz, evin ışıklı pencerelerinden hafif bir parıltı sızar zira; karanlıkta diyeyim yine ben, çimenlikte gezinirim, pabuçlarım otlara batar biraz, dolaşırken böylece dalarım düşünceye, düşünceye dalarken gözlerimi kaldırır bakarım gökyüzü berrak mı diye, yıldızlar var mı diye; kendi kendime bir yığın soru sorarak gözetler dururum yıldızları. Yine de, bazı geceler, hiç soru sormam kendi kendi kendime, yıldızlar ta yukardadır, üzerimdedir benim, anlamsızdırlar tamamen ve sır vermezler bana (Buzzati, 1971: 13).

“*Karanlıktan diyeceğim ama, karanlık basmamıştır henüz...*” (Buzzati, 1971: 13) ifadesiyle Buzzati okuyucuyla oyun oynar. Gerçeküstücülüğün farkındalık arttırdığı daha önce açıklanmıştı. Burada yazar, “*karanlık basmamıştır henüz*” şeklinde de

paragrafa başlayabilirdi. Yazarın bu tutumu gerçeğe farklı bir boyut kazandırmaktır. Bu da gerçek aşan gerçeküstü bir boyut denilebilir. Ayrıca Buzzati hikayelerinde de kullandığı karakterlerin düş dünyalarını geniş tutar. Çünkü baskı ortamında bireyin gerçeklerden kaçarak, imgelem dünyasının aslında ne kadar geliştirdiği bir gerçektir. Çünkü karakterler dağın ötesini, çölün sonunu veya gökyüzündeki yıldızları ararlar ve umut beklerler. Dolayısıyla bu umut arayışı gerçeküstü yaklaşımın en önemli unsurlarından biridir.

Bu konuyla ilişkili olarak denilebilir ki, baskı altında yaşamak dünyadaki birçok insanın katlanmak zorunda olduğu bir durumdur. Umut baskı altında yaşayan insanların en önemli malzemesidir. Çünkü umudun getirdiği birçok olumlu hedef vardır. Önemli olan bu hedeflere ulaşmaktır. Dolayısıyla gelecek burada fazlasıyla önem taşır. Bireyin geçmişi iyi bilmesi gerektiği gibi geleceği de tahmin etmesi önemlidir. Kuşkusuz gerçeküstücülüğün geçmiş ve gelecek gibi unsurları reddetmesi bu tür unsurlara verdiği önemi vurgular. Çünkü gerçeküstücülük te bir gerçektir. Ama normal gerçekten farklıdır. Bireyin yaşamına alışılmışın dışında bir boyut sunar. Bu boyutu gören veya okuyan bireyin farkındalığı artar. Gerçek yaşamı reddeden birey gerçeküstü yaşamı benimseyerek gerçeğin farkına varmış olur. Herhangi bir unsura muhalif olmak o unsur üzerindeki farkındalığı artırır. Buzzati'nin verdiği örnek gibi önemsiz görülen çöl aslında gerçeğin çölüdür. Bir başka ifadeyle, *Tatar Çölü* ölüm ile yaşam arasında kalan bir çizgi olurken bireyin düş dünyasını zenginleştiren gerçeküstü bir öğedir. Elbette ki bu çölün *Tatar Çölü* oluşu gerçeküstücü yaklaşımı biraz daha destekler. Çünkü olmayan bir düşmanın içinde yıllarca yaşamayı başarmak gerçeğin ötesinde bir yaklaşımdır.

Drogo, otuz yıl düşmanı beklemiş ve sonunda düşmanla karşılaşmadan evinin yolunu tutmuştur. Burada Drogo'nun yaşadığı durum alışılmışın dışında olmakla beraber insan yaşamında görülen bir durumdur. Verilen örneklere dayanarak gerçeküstücülüğün hem

anlık tutum ve davranışlar olurken hem de uzun vadeli eylemler ve sonuçların ürünü olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Gerçeküstücülük okuyucu ve görücüye şu mesajı açık bir şekilde verir: Yaşam yaşamak içindir. Gerçeküstü yazarları ise karakterlerini bu anlayış içerisinde seçerler. Kimi karakterler bu anlayışı benimserken kimileri bu anlayışı reddedip tedbirli olmaya çalışırlar. İki tür karakterde de gerçeküstücülük aranır. Çünkü iki farklı karakterde de yaşamın değeri açık bir şekilde anlaşılabilir. Dolayısıyla gerçeği eleştiren ya da gerçeğin yanında duran karakterleri inceleyerek farkındalık anlaşılır.

Yapıtlarının daha ılımlı oluşu Buzzati gerçeküstü çizgiden ayırmaz. Dönemin baskıcı anlayışı Buzzati'yi ılımlı bir isyankar olmaya iten en önem sebeplerden biridir. Özellikle Buzzati'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaleme aldığı yapıtlar daha gerçekçi bir çizgi izler. Bu durumun en önemli noktalarından biri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Buzzati'nin insan yaşamındaki en önemli değerlerden birine romanlarında yer vermeye başlamasıdır: Aşk.

Heyecan değilse bile bu tür durumlara özgü belli bir sabırsızlık hissediyordu. Hangi kız olacaktı acaba? Dorigo bu tür buluşmalara özgü kurguyu yıkmanın dünyanın en kolay şeyi olduğunu biliyordu. Bu işi sadece para için yaptığını bildiği bir kadınla birlikte olmanın keyfi ne olabilirdi? Fiziksel tatmin bir yana, erkek bu hızlı ve temelde tartışmalı ilişkiden nasıl bir tatmin sağlayabilirdi? Eski itirazlardı bunlar. (Buzzati, 2016:

15)

Kuşkusuz Buzzati'nin faşist dönemde kaleme aldığı romanlardaki kadın aşkının sadece anne sevgisi veya nadiren karşı cinsle geçen bir diyalog ile sınırlı oluşu, yazarın kendi aşk yaşamı ile ilgilidir. Sevgilisini çok erken yaşta yitirmiş olan yazarın bu acı

deneyimi yapıtlarını da etkilemiştir. Bu noktada, yazarın yaşantısına ve genel edebi tutumuna dair birkaç bilgi vermek gerekir.

Buzzati'nin faşist döneminde kaleme aldığı romanlara göz atıldığında (*Dağların Adamı Barnabo*, *Yaşlı Ormanın Gizemi*, *Tatar Çölü*) kadın karakterlerin olabildiğince az geçtiği dikkat çeker. Gerçeküstücülükte aşkın genellikle silik bir konumda yer aldığı açıktır. Çünkü kadın aşkı gerçeküstücülükte bir tartışma konusudur. Aşk bir bireye özgürlüğü tattırırken bir yandan da bireyi tek bir karşı cinse bağlar. Böylece aşkın bireye alışılmışın dışında eylemler yaptırması gerçeküstü bir yaklaşım olabilir. Ayrıca, gerçeküstücülüğün kurucuları genellikle erkek yazarlardır. Belki, bu durum gerçeküstücülükte aşkın geride kalmasına sebep olabilir.

Bir Aşk'ta önemli olan birçok unsur vardır. Bunlardan biri Buzzati'nin artık şehre dönüşüdür. Şehir, umut ve medeniyet anlamı taşır. Yazarın diğer romanlarına bakıldığında olay örgüsü büyük oranda şehir dışında ormanda, dağda veya çölde geçer. Çünkü şehirler faşistlerin elindedir. Buzzati bu duruma gerçeküstü bir anlayış yükleyerek bireyi özgürlüğe çağırır. Buradaki tek özgürlük yolu şehrin dışında bulunmaktan geçer. Şehir dışı gerçeküstü bir boyut kazanır. Çünkü karakterlerin bilinçaltına yerleşip düş dünyasını etkileyen önemli bir unsur konumuna gelir. Romanın olay örgüsü Milano'da geçer.

Gerçeküstücülük bir özgürlük arayışıdır. Fakat toplumların baskıcı bir dönemde fiziksel ve ruhsal yaralarını sarmaya çalışırken böyle bir akıma tamamen sarılmalar beklenemez. Belki gerçeküstücülük ilk ortaya çıktığı yıllara göre etkisi biraz azalmıştır. Bunun sebeplerinden biri modernizmin ilerleyişi ve yeni edebi ve sanatsal akımların ortaya çıkışı olarak değerlendirilebilir. Ama Gerçeküstücülük insanlığa yeni bir bakış açısı getirmiş ve artık eski, kalıplaşmış ve köhneleşmiş değerlerin yıkılması gerektiğini

vurgulamıştır. Gerçeküstücülük geçmişi ve geleceği aramaz. Bireyin sadece önüne bakması gerektiğini ister.

Tatar Çözü'nün gerçeküstü öğelerine bakıldığında aklın ve sistemin denetiminde olmayan bireyin bilinçaltına yerleşmiş ve düş dünyasını zenginleştiren psikolojik açıdan etkin öğeler görülür (Tatarlar, Dağlar, Bastiani Kalesi, bekleyiş gibi). Tatarların gelip gelmediği belli değildir ve bir anlamda yoruma açıktır. Bu durum bireyi bekleyişe sürüklediği gibi ihtimaller evrenini genişletir. İhtimaller evreninin genişlemesi, düş dünyasının zenginleşmesini sağlar. Dolayısıyla var olan veya var olmayan Tatarlar Drogo'nun bilinçaltına yerleşen, batı uygarlığının dışında, Hristiyan olmayan bir aşiret tarafından tehdit edilir. Fakat Tatarlar Drogo'nun yaşamının bir parçasıdır. Drogo'nun gerçek düşmanı Tatarlardır. Ama gerçeküstü düşmanı Tatarlar değildir. Drogo'nun gerçeküstü düşmanı, zaman ve içinde bulunduğu gerçektir.

Gerçekte aklın yeri çok büyüktür. Akıl, sistemi inşa eder ve insanlara dayatır. Böylelikle insan bedeni ve ruhu aklın denetimine hizmet eder konuma gelir. Ama sistem bunu yaparken bireyin bilinçaltı ve bilinci arasındaki çelişkiyi hesaba katmaz ya da hesaba katmak istemez. Çünkü bilinçaltı özgürlüğünü hesaba katmak sistemin çıkarına değildir. Bireyin özgürlüğünü olumlu yönde etkilediği gibi kapitalist düzenin zarar görmesine yol açar. Bu açıdan bakıldığında savaş sadece fiziksel olarak değerlendirilmemelidir. Bireyin öncelikle bilinçaltı ve bilinç arasındaki savaşı kazanması gerekir. Önemli olan bireyin iç huzura ulaşmasıdır. Bireyin iç huzura ulaşımı, bireyin yaşamını olumlu yönde etkileyecektir. Nitekim, Gerçeküstücülükte bu durumu destekleyen en önemli akımdır.

VI. Sonuç ve Değerlendirme

Buzzati'nin en önemli romanı olarak kabul edilen *Tatar Çölü* sadece İtalyan edebiyatına değil dünya edebiyatına damga vurmuş bir yapıttır. Bu yapıt faşist dönemde kaleme alındığı için yazarın içinde bulunduğu koşulları ve toplumun sosyal, siyasi ve ekonomik durumunu da çok sade bir üslupla aktarır. Yazar sade üslubu kullanırken roman içindeki gizem havasını da ortaya çıkarmaz. Buzzati, romanında tek bir topluma hitap etmez, *Tatar Çölü*'yle bütün toplumlara hitap etmeyi amaçlar. Böylece gerçeküstücülüğün önemli noktalarından biri olan evrenselliği de eserine katar.

Buzzati, sadece bir yazar değildir. Yaşamını gazetecilik mesleğini yaparak geçirirken resimleri ile de öne çıkmıştır. Ancak, dünyanın farklı yerlerinde Buzzati denildiğinde akla ilk gelecek olan unsur şüphesiz yazarın romanlarıdır. Buzzati, romanlarıyla okurlar ufkunu açtığı sadece dönemsel konuları işlemez; aynı zamanda insanoğlunun tarihini de işler.

Aklın denetiminde kalan insan bilinci ve bilinçaltı arasında kalan birey zaman içinde sıkışıp başkaldırmaya karar verir. Bu başkaldırıları tarih boyunca dönemsel olarak romantizm, anarşizm ve sürrealizm gibi döneme bağlı olan ama daha sonraki edebi, sanatsal ve politik hareketleri doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileyen akımların doğmasına sebep olurlar. Gerçeküstücülükte ise bireyin başkaldırısı yine bireyin bilinçaltında başlar. Bu başkaldırının kutsal bir değer oluşunun sebebi bireyin ruhu ile ilgilidir. Bireyin ruhsal özgürlüğü moral, motivasyon gibi soyut değerler ile sanat ve edebiyat gibi somut değerler ile mümkün olur. Gerçeküstücülükte bu durumu farklı bakış açıları ile dile getirir.

Günümüzde yaşam her bireyin katlanmak zorunda olduğu bir gerçektir. Bu gerçeğin katlanılmaz oluşunun en önemli unsurlarından biri içinde bulunduğumuz yıkıcı düzendir. Kuşkusuz düzeni, akli ve sistemi reddeden gerçeküstücülüğün bile istediği bir

düzen ve bir sistem vardır. Ama gerçeküstücülüğün içinde bulunduğu durum istediği gibi olmadığı için ortaya çıkmak zorunda kalmıştır.

İnsan doğduğundan beri iyi olmaya eğilimlidir. Çevresel etmenler insanın seçim yapmasını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Gerçeküstücülüğünden amacı bireyin mutluluğunu sağlamaktır.

Gerçek bizi tek düze yaşamaya iten bir unursa gerçeküstücülük yaşama farklı açılardan bakmayı sağlayan en önemli çözümlerden biridir. Bu akımı temsil eden yazarlar, şairler ve sanatçılar bu durumu amaçlamış ve insanlığa ifade etmeye çalışmışlardır. Görüldüğü gibi yegane amaç insandan başkası değildir. Edebiyat, sanat ve bilim gibi insanlığın modernizm yolundaki en önemli yapıtaşları insanlığı mutlu etmek için var olmalıdır. Eğer bu alanlar insanın ve dünyanın ruhunu bozmak isterse ve bozmak için uğraş verirse bu duruma başkaldıran unsurlardan biri de gerçeküstücülük olacaktır. Gerçeküstücülük, ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde bireye sevgiyi, barışı ve huzuru öğretir. Bilinçaltı ise bu güzel unsurlara ulaşmanın en önemli yoludur. Bilim, edebiyat ve sanat her şeyden önce insanın bilinçaltını zenginleştirmek ve güzelleştirmek için yapılmalıdır.

Yanlışın doğru ya da haksızın haklı olduğu bir düzende iyilik ve temizlik aramak çölde iğne aramaya benzer. Buzzati'nin *Tatar Çölü*'nde okuyucuya anlatmak istediği en önemli konulardan biri de budur. Dünya tüketen, hiçbir şekilde tatmin olmayan ve bireyi gün geçtikçe yaşamdan koparan ama çıkarı gereği öldürmeyen onuru ve saygısı bulunmayan bir insanlık barındırır. İnsanın bu sıkışıklıkta yapabileceği sadece izlemektir. Çünkü makine zaman içinde insanın önüne geçmeyi amaçlar. Sistem de gelişmek için bu duruma göz yumar.

Bir yaşam, bütünlemesine ele alındığında, ucu her zaman açık olduğu görülür. Birey herhangi bir şeye "bitti" dediği anda gerçekleşecek yeni bir eylemin habercisi olduğu

ortaya çıkar. Bireyin yaşamış olduğu veya yaşayacağı birçok olay bilinen kuralları yıkar ve gizem ortamını daha da derinleştirir. Dolayısıyla ucu açık bir anlayış gerçeküstücülüğün insanlığa verdiği en önemli derslerden biridir. Çünkü gerçek içinde bulunulan düzeni birey anlatır ve benimsemesini sağlar. Gerçeküstücülük ise tekdüze gerçeğin farklı bakış açılarıyla inceleyerek gerçeği bilinçaltı gerçeği ile birlikte insanlığa aktarır. Bu tezde de önemle üzerinde durulan en önemli konu da budur: gerçek ile insanın bilinçaltı gerçeği ile okuyucuya aktarmak.

Buzzati'nin insana verdiği değer yapıtlarından anlaşılır. Yazar baskı altında kalmasına rağmen insana sarılmayı elden bırakmamış ve pes etmemiştir. Yaşama tutunmayı bir şekilde bıraktığı yapıtlarla başarmıştır. İnsan ilişkilerini ve insanın maruz kaldığı dış etkenleri bilinçaltı gerçekleri ile beraber okuyucuya sunmuştur. Buzzati, yapıtlarıyla gerçek yaşam insanın elindeki en güzel hediye olduğunu ifade eder. Bu hediyeyi geri almak isteyen kişilere verilecek cevap çok basittir: çocukça gülmek.

Dino Buzzati'nin *Tatar ölü* Romanındaki Gerçeküstü Ögeler

Özet

Dino Buzzati, *Tatar ölü* romanıyla sadece ulusal değil, uluslararası alanda da başarı göstermiştir. Faşist dönemdeki İtalyan muhalif yazarların içinde buldukları toplumu kalemleriyle yönlendirme çabaları, üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir. Özgürce yazmak kolaydır, ancak baskı altında kaybolmak çok daha kolaydır. Denge, baskıya karşı koymada oldukça önemlidir. Buzzati'yi diğer yazarlardan ayıran en önemli unsurlardan biri, ılımlı bir başkaldıran oluşudur. Buzzati, yapıtlarındaki sadelik ve yumuşaklığı bırakmazken sakin bir başkaldırıyı da korur. Dolayısıyla Buzzati, özellikle faşist dönemde kaleme aldığı yapıtlarda uyguladığı “denge” üslubuyla diğer yazarlardan ayrılır. Özellikle André Breton, Julien Gracq, Guillaume Apollinaire, Franz Kafka ve Tristan Tzara gibi son derece sert yazarların izlediği gerçeküstücülüğü son derece ılımlı bir şekilde okuyucuya aktarmayı başarmış nadir yazarlardan biridir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşananlar, insanlığa ders olmamış ve birey ve sistem arasındaki çelişki savaştan sonra da devam etmiştir. Savaştan çıkan ve yaralarını sarmaya çalışan ülkeler, kendi halklarıyla ilgilenme yerine politik ve ekonomik çıkarlarını düşünmeye devam etmişlerdir. Bu durum, insanlığı bunalıma sürüklemiş ve zamanla bireyin bilinçaltına yerleşmiştir. Bu durumun farkında olan bilinçli insanlar, Birinci Dünya Savaşı sırasında Dada hareketini, savaştan sonra da Gerçeküstücülüğü ortaya koymuşlardır. İki hareket de sadece edebi ve sanatsal değil, insanların yaşamlarının sorunlarına çözüm arayan bir felsefe konumuna ulaşmıştır. Bu çalışmada, dünyaca ünlü yazar Dino Buzzati'nin *Tatar ölü* romanındaki gerçeküstü ögeler, farklı yazarların gerçeküstü romanları ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

Buzzati'nin gazeteci olarak da çalışması, yazarın romanlarını zenginleştirir. Yazar, sadece okumakla kalmayıp birçok yeri görmüş ve bu durum yazarın edebiyatına katkı

sağlamıştır. Gerçeküstücülük, yazarın izlediği akımlardan sadece biri olarak kabul edilir. Bazı otoriteler, yazarın farklı akımlara da değindiğini ifade ederken, bazıları da hiçbir akımı izlemediğini söyler. Bu durum, yazarın yumuşak ve ılımlı bir üslubu ile ilgilidir. Yumuşak ve ılımlı üslup, esnekliği de beraberinde getirir.

Buzzati'nin yaşamı boyunca bireyin iç dünyasını arayışı gerçeküstücülüğün en önemli değerlerinden biri olan “insan”a önem verdiğini gösterir. Hiç şüphesiz gelecek kuşaklar, Buzzati'nin bu yaklaşımdan etkilenip yapıtlarına ışık tutacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Buzzati, Dadaizm, Tatar Çölü, Gerçeküstücülük, André Breton, Başkaldırı, İnsan, Bekleyiş, Düş.

Surrealistic Elements in Dino Buzzati's Novel *The Tartar Steppe*

Abstract

With his novel *Il Deserto dei Tartari* (The Tartar Steppe), Dino Buzzati achieved great success both at home and abroad. The efforts of the regime-critical authors to inspire and orientate people during the fascist regime in Italy are an important phenomenon that should be duly investigated. It is easy to write in freedom, but it is much easier to disappear under suppression. Balance is of great importance in resisting suppression. The most important characteristic that differentiates Buzzati from other authors was the moderate approach he took in his critical stance. While drafting his works in a simple and moderate writing style, he also harbours a calm revolt. As a result, Buzzati differs from other authors with his style marked with 'balance', which is especially the case in his works he authored during the period of fascist regime. He was one of the exceptional authors who managed to convey the ideas of Surrealism to the reader in an extremely moderate manner, in fact in a style contrary to André Breton, Julien Gracq, Guillaume Apollinaire, Franz Kafka and Tristan Tzara, authors who constituted the mainstream of hard-liners in Surrealism.

The aftermath of the World War I. was characterised with the fact that humanity derived no lessons from past experiences, as a result of which the paradoxes between the individual and the system further persisted in the post-war era. Striving to bind up the wounds of the war, countries continued to focus on their political and economic interests, instead of turning their focus on their own people, a condition as a consequence of which humanity sank into a depression. Over time, this depression was embedded in the subconscious of individuals, and worldly-wise people conscious of this condition introduced the Dada Movement during the World War I. and Surrealism in

the post-war period. Both movements did not only focus on literary and artistic concerns, but also became philosophical concepts maintaining to offer solutions to life problems of humans. This study seeks to investigate the surrealist elements embedded in the novel *The Tartar Steppe*, the work of the world-known author Dino Buzzati, comparing it with the surrealist novels of various authors.

That Buzzati also worked as a journalist had an enriching effect on his fiction. Besides reading a lot, travelling in different countries made a great contribution to his literary style. Surrealism is accepted to be only one of the movements he followed. While some authorities argue that he made mention of different movements, there are others who say that he did not follow any movements at all. This is all about his moderate and mild style, a style that bring along flexibility with it.

Throughout his life, Buzzati always focused in the inner world of the human being, which shows that he attached great emphasis to ‘the human being’, the most important value in Surrealism. Beyond doubt, the future generations will derive fresh inspirations from Buzzati’s oeuvre for their works.

Key words: Buzzati, Dadaism, *The Tartar Steppe*, Surrealism, André Breton, Contumacy, the Human Being, Expectance, Fiction.

Kaynakça

Buzzati, Dino, *Yaşlı Ormanın Gizemi*, Çev. Yelda Gürlek, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Buzzati, Dino, *Yedi Ulak*, Çev. Özge Parlak Temel, Deli Dolu Yayınları, Ankara, 2017.

Buzzati, Dino, *Il Deserto Dei Tartari*, Arnaldo Mondadori Editore, Milano, 1989.

Buzzati, Dino, *La Boutique del Mistero*, Arnaldo Mondadori Editore, Milano, 1992.

Buzzati, Dino, *Lettere a Brambilla*, der. L. Simonelli, De Agostini, Novara, 1985.

Frasson, Alberto, *Dino Buzzati*, a cura di Alberto Frasson, Edizioni del Noce, Camposampiero, 1982.

Carlino, Marcello, *Come leggere Il deserto dei Tartari di Dino Buzzati*, Mursia Editore, Milano, 1976.

Carnazzi, Giulio, *Dino Buzzati- Opere scelte*, Milano, Mondadori, 1999.

Buzzati, Dino, *Lettere a Brambilla*, der. Luciano Simonelli, Novara, 1985.

Finocchiaro Chimirri, Giovanna, *Rileggere «Un amore»*, in Aa Vv, *Il pianeta Buzzati*, Atti Convegno Internazionale, 12-15 ottobre 1989, Mondadori, 1992.

De Waresquiel, Emmanuel, *İsyankar Yüzyıl Yirminci Yüzyıl'ın Başkaldırı Sözlüğü*, Çev. İsmail Yerguz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Tzara, Tristan, *Dada Manifestoları & Diğer Metinler*, Çev. Elif Gökteke, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Bozkurt, Nejat, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1992.

Gariboğlu, Kemal, *Edebiyat Bilgileri batı'da ve bizde Edebi Akımlar*, Serhat Yayınları, İstanbul, 1976.

Bakkalcıoğlu, Ayfer, *Of Surrealism in Turkey*, Boğaziçi Üniversitesi Dergisi 2 (1974): 1-5.

Breton, André, *Surrealist Manifestolar*, Çev. Yeşim Seber Kafa, Artemis Günebakanlı ve Ayşe Güngör, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2009.

İnce, Özdemir, *Edebiyat Sadece Edebiyat Değildir*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2015.

Vangölu Biber, Yeliz, *Geçmişten Günümüze Gerçeküstücülük*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Eylül 2016 20 (3): 871-883.

Batur, Enis, *Modernizmin Serüveni*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Breton, André, *Nadja*, Mitos Yayınları, İstanbul, 1992.

Efe, Bülent, *Kahramanın Trajedisi: Edebiyatta Kahramanın Yolculuğu*, İstanbul.

Öncel, Süheyla, *İtalyan Edebiyatı Tarihi 1.Kitap: Başlangıç Döneminden Aydınlanma Çağına Kadar*, İtalyan Kültür Heyeti Yayınları, Ankara, 1986.

Kurt, Mustafa, *Modernizm ve Gerçeküstücülük Bağlamında Sait Faik'in Son Hikayeleri*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3, 2011.

Lucretius, *Evrenin Yapısı*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1974.

Soldini, Jean, *Alberto Giacometti: La Somiglianza Introvabile*, Jaca Book, Milano, 1998.

Akova, Murat, *Biyoterörizm: Dünü ve Bugünü*, Ankem Dergisi (2002), s. 250-253.

- Kafka, Franz, *Dönüşüm*, çev. Tolga Eraslan, Sis Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Buzzati, Dino, *Tatar Çölü*, çev. Nihal Önal, Can Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kafka, Franz, *Şato*, çev. Banu Kaynak, Nilüfer Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Camus, Albert, *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul, 2018.
- Marx, Karl – Engels, Friedrich, *Komünist Manifesto*, çev. Celal Üster – Nur Erdiş, CanYayınları, İstanbul, 2008.
- Buzzati, Dino, *Büyücü*, çev. İhsan Akay, Varlık Yayınları, İstanbul, 1971.
- Buzzati, Dino, *Bir Aşk*, çev. Eren Cendey, Can Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ball, Hugo, *Cabaret Voltaire*, çev. Mehmet Rifat, içinde *Modernizmin Serüveni*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sanouillet, Michel, *Dadacılığın Kökleri: Zürih ve New York*, çev. Turhan Ilgaz, içinde *Modernizmin Serüveni*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Tzara, Tristan, *Dada Hiçbir Anlama Gelmez*, çev. Sema Rifat, içinde *Modernizmin Serüveni*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Breton, André, *İki Dada Bildirisi*, çev. Sema Rifat, içinde *Modernizmin Serüveni*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Duchamp, Marcel, *Marcel Duchamp ve Ready-Made*, çev. Sema Rifat, içinde *Modernizmin Serüveni*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Baskıcı, Z., Şölenay, E. , *Dadaizm Sanat Akımı ve Seramik Sanatına Etkisi*, Atatürk Üniversitesi Dergisi, 2012, s. 29, s. 35-47.

Buzzati, Dino, *Fırçanın Ucundaki Hikayeler*, çev. Özge Parlak Temel, Tudem Yayınları, İstanbul, 2016.

Özkan, Nevin – Speelman, Raniera, *Çağdaş İtalyan Edebiyatından Fantastik Öyküler*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016.

